

Алена Масла

Таямніца закінутай хаты

Мінск 2005
Мастацкая літаратура

Украдзеная казка

Жыў-быў казачнік. Вольны, як вецер, гуляў ён па свеце, казкі ў мех збіраў. Ідзе лесам — сярод дрэў казку знойдзе, полем — у травах адшукае. Птушак, звяроў паслухае — пад завязку казак у мяху. А з людзьмі пагамоніць — гісторый адразу цэлы воз. Казкі — яны ж па ўсім свеце рассыпаны, у кожнай дробязі схаваны. Іх толькі разгледзець трэба ўмець. І пачуць.

Для добрага казачніка гэта работа звычайная. Не сказаць каб лёгкая. Ого, як старацца трэба, каб сапраўдную казку сустрэць! Найперш — ніколі не гараваць, што памалу расцеш, як, бывае, дружа, і ты гаруеш. Казкі найбольш дзяцей любяць. І дарослых, якія не баяцца дзецьмі заставацца, светам любаваліся, быццам толькі-толькі нарадзіліся. Вось да іх і трапляюць самыя лепшыя казкі. Нават дадумваць нічога не трэба. Махнуў чароўнай чарацінкай — і знойдзеная казка сама па сабе ў кніжку запісваецца.

А казачнік, пра якога мы раскажам, быў добры. Шчыры, лагодны, таварыскі, даверлівы. Як дзіця. І казкі самі да яго ў мех сыпаліся. Так, як і тым пагожым ранкам, калі казачнік лугам ішоў. Адкуль ні вазьміся на чыстым небе — хмара. І такі дождж з яе лінуў! Кароткі, на пару хвілін. А спорны — да ніткі прамачыў казачніка. Ізноў зазяла сонейка на небе, дьяментамі рассыпалася ў мокрай траве вясёлка. Спыніўся казачнік і мяркуе, дзе б абсушыцца. А з мокрага меха «ха-ха» ды «хі-хі-хі». Гэта казка з дажджом у яго мех сцякла. Ладненькая, куچارавенькая.

— Прывітанне, — кажа, — я Воблачка!

— Ды я цябе ўсё жыццё шукаў! — усклікнуў казачнік. — Так карцела расказаць, як на небе аблокам жывецца! Адкуль дождж бярэцца, як вясёлка нараджаецца, як аблокі па небе вандруюць, як радуюцца і смуткуюць... Так і казку назавём — Воблачка!

Воблачка радасна заківала галавой, бо трапіць у добрыя рукі для казкі — шчасце не меншае, чым казачніку знайсці яе. А гэты з першага погляду адгадаў, пра што яна. Значыць, і пераказаць людзям зможа як належыць.

Дастаў казачнік чароўную чарацінку, толькі сабраўся ёй махнуць, як чуе:

— Прывітанне, дружа!

Ідзе лугам да яго даўні сябра. Пабачыў ён Воблачка — і знямеў. Ён таксама казкі збіраў, таму добрую ад дрэннай адрозніць мог злёту.

— Дзе, — пытае, — знайшоў?

— Ды тут, на лузе, — не таіцца наш казачнік і пачынае апавядаць казку складна, ладна. Слоўца ў слоўца яна зніталася за лічаныя хвіліны.

Слухае прыяцель казку, і крыўдна яму робіцца. На досвітку ён на гэты луг прыйшоў, ногі стаптаў, кожнай красцы па-кланіўся, пад кожны лісцік зазірнуў — і нічога не знайшоў. Варта было ад дажджу прыкрыцца парасонам, як казка з неба ўпала! І трапіла не да яго! Але не выдаў прыяцель сваёй зайздрасці, вырашыў перахітрыць больш удалага казачніка. Пачаў ён маніць:

— Урадлівы на казкі лужок! Я тут раніцай тузін іх назбіраў. Не ўсе нават у мех змясціліся. Давялося адну пад кустом на памежжы пакінуць — не горшаю за тваё Воблачка. Мо нікуды яшчэ не дзелася. Калі не лянуешся — збегай, забяры — тут недалёка...

— Ды я Воблачка яшчэ не спарадкаваў, запісаць не па-спеў...

— Ат, колькі той работы. Ты бяжы, а я тваё Воблачка папільную.

Не вельмі хацелася казачніку знойдзеную казку адну пакідаць. Але шкада, калі тая, не забраная, прападзе.

— Тады я скоранька, — кажа, — адна нага тут, другая — там.

— Не хвалюйся, дагледжу тваё Воблачка,— паабяцаў прыяцель. А сам, ледзь казачнік адварнуўся, цісь — і схаваў казку ў сваю торбу. Спяшаючыся, перавіў ёй кудзеркі па-іншаму. Пасля чароўнай чарацінкай махнуў — і запісаў у сваю кніжку. А каб і камар носу не падтачыў, змяніў яшчэ імя казкі — Хмаркай назваў.

Вярнуўся тым часам казачнік. Ніякай казкі за лугам не знайшоў — вырашыў, што спазніўся. І Воблачка не бачыць.

— Куды,— пытаецца сябра,— казка мая падзелася?

— Яе ветрам ледзь не знесла,— адказвае той, вочы хава-ючы.— Дык, каб не згубіцца, яна ў маю кніжку папрасілася.

Схаліў казачнік кніжку, чытае — нібы яго казка. І разам з тым — чужая. Няма ў ёй ні водару красак пасля дажджу, ні зіхацення вясёлкі ў кроплях...

— Што ж ты нарабіў — ты казку загубіў! — заплакаў у распачы казачнік.

А прыяцель і сам ужо бачыць гэта. Добра ж ведае: не бывае ад крадзеных казак шчасця.

— Даруй, браце, не ў добрую хвіліну мы сустрэліся,— стаў перапрашаць сябра казачніка.— Што за спакуса апанавала — не ведаю...

Але што ні гавары цяпер — казка ўжо ў кніжцы. А напісанага пяром не высечаш тапаром. Пайшла кніжка па свеце гуляць. Да розных людзей трапляла. Пра Хмарку апавядала. Але, перагарнуўшы старонкі, скоро забываліся людзі, што ў той кніжцы напісана. Бо хітрасцю не проста кудзеркі па-іншаму казцы завілі, а ўсёй радасці яе пазбавілі.

А казачнікі? Разладзілася іх сяброўства. Кожны сваёй дарогай пайшоў. Адзін пабажыўся, што век на чужое не спаку-сіцца. Другі — што ніколі знойдзеных казак кідаць не будзе.

Ды вось бяда — з той пары сталі абмінаць іх казкі. Ні адзін, ні другі ўжо мяхамі іх не носяць. Бо казкі не любяць ні сквапных, ні нядбайных.

Калі марыш сустрэць у жыцці сапраўдную казку, помні пра гэта і ты, дружа.

Музыка хрустального сада

Аднойчы цёплай восенню расцвіла ў двары Вішанька. Адкрыла свае белыя вочкі-кветкі і здзіўлена пазірае наўкол.

...А празрыста-стылае неба азваецца да Вішанькі жураў-ліным курлыканнем. Развітальна махаюць крыламі чароды птушак, адлятаючы ў вырай. Здзіўлена пазіраюць на святло белай квецені залатыя клёны. Самы маладзенькі з іх, страсянуўшы чупрынай, схапіў за рукаў Вецер.

— Слухай, дружа, зрабі ласку — перадай той бяляначцы пісьмо!

Вецер згодна хітнуў і прыціх на хвілінку, чакаючы, пакуль Клёнік на лісточку выводзіў барваю паміж радкоў-пражылкаў: «Я Вас кахаю...» Пасля Вецер ціха, як уздыхнуў, хукнуў, і кляновы лісток апынуўся ля Вішанькі.

— Прыгажунька, вам пісьмо! Спадзяюся, паненка ўмее чытаць?

— Так, бліжэйшыя да хаты галінкі адукаваныя. Яны зазіраюць у акно, а за ім стаіць пісьмовы стол. Ён вывучыўся грамаце сам і мае галінкі паціху навучыў...

Вецер асцярожна апусціў кляновы лісток, куды ўказала Вішанька, і кветкі на ёй крыху паружавелі.

— У вас закахаўся той прыгожы Клёнік!..

— Ах, які ён легкадумны,— збянтэжылася дрэўца.— Мы зусім не знаёмыя.

— Чакайце, не гневайцеся,— затрывожыўся Клёнік, якому Вецер імгненна перадаў на словах адказ Вішанькі.— Мы ж не сёння выраслі тут. Відаць, даўно глядзелі адзін на другога —але не заўважалі. Але ж мы тутэйшыя, хто заўгодна з сусе-дзяў замовіць за мяне слоўца... Якой прыгажуняй глядзіцеся вы ў белі сярод золата дрэў!

Вішанька сціпла апусціла долу вочкі, але яе хваляванне выдала квецень, бо раптам раскрыліся яшчэ некалькі пяшчотна-белых сузор'яў...

Ужо не першы год квітнела, а пасля гадала сакавітыя ягады Вішанька. Але гэта адбывалася ў прызначаны прыродай час, вясной і летам, а штовосень дрэўца, як і ўсе, рыхтавалася да зімовага сну. Але на досвітку гэтага дня нібы хто пастукаў у сэрца дрэўца, ажылі, запульсавалі па ствале і галінках сокі, і вось — Вішанька зацвіла.

Глядзіць Вішанька на панадворак — і не пазнае яго ва ўборы вярцін і астраў — восеньскіх кветак. Агародчык ля хаты пусты. Бульба выбрана даўно, пачышчаныя буракі прыкрыты паверх цыраты бацвіннем — ад марозу. Сад праз парадзелае лісце струменіцца яблычным ззяннем. Ападышы ляжаць пад дрэвамі ў плечным кошыку і проста скіданыя ў гурбачкі. Ад іх так смачна пахне і прымятай травой, і патрывожаным спакоем зямлі, і стылай прахалодай восеньскай ночы, якая вымусіла яблыкi на дрэвах дрыжэць, а тых, у гурбачцы, ціснуцца адзін да другога замёрзлымі бакамі.

З дрэў амаль апала лістота. Яны ўжо не хваляцца адно перад адным кучаравымі чубамі, а плацяць зямлі спрадвечную даніну, засцілаючы яе залатымі святкамі са сваіх плячэй,— каб не застыла ўзімку. І самыя прыгожыя сярод восеньскіх дрэў — клёны. А сярод іх — той, маладзенькі, што даслаў Вішаньцы ліст.

Яна ўпотаі кідае позіркi на яго, і сэрцайка яе соладка замірае.

А Клёнік за кароткі час звёўся зусім. Хваляванне хвалямі б'е па ім, вымушаючы запунсавец і золата, і нешматлікую зелень яго лісткаў.

— Я ажанюся з ёй! — задзірыста абвяшчае ён сваім старэйшым сваякам, якія растуць поплеч.

Але тыя і пярэчыць не думаюць. Хоць Вішанька і не іх роду дрэўца, але такой незямной прыгажосці!..

Сталі думаць, каго паслаць у сваты. Вецер? Ён хоць і перадаў ліст Вішаньцы, але для свата занадта наравісты, страшна, каб не наламаў дроў... Сарока, заўсёды дасведчаная не толькі ва ўсіх падзеях, але і намерах ваколіцы, прапанавала сябе за сваццю. О не, яна не толькі балбатліўка, але і пляткарка — можа ўсё сапсаваць і дакладна сапсуе... Гусі — хатнія птушкі!.. Вось яны, такія важныя і надзейныя, шпацыруюць па сцяжынцы дахаты... Але — не, для такога ўрачыстага моманту ім не стае ўзнёсласці..

Выручылі пліскі. Яны штодня прыляталі праведаць клёны і ўзяліся пасадзейнічаць закаханаму ў сардэчнай справе. Цяжка было не ўхваліць такіх сватоў. І далікатныя, і вёрткія, і эlegantныя ў сваіх бела-чорных уборах. Рабінкам, суседкам клёнаў, пліскі замовілі падарунак для Вішанькі — каралі з ягад. Клёнік дакараў сябе, што не сам дадумаўся зрабіць гэта. Але ніхто не асудзіў яго нездагадлівасць — закаханыя губляюць галовы, і гэта зразумела ўсім..

Каралі атрымаліся багатыя — рабінкі не паскупіліся, пачапілі на ніткі самыя буйныя ягады. Птушкі падхапілі падарунак і панеслі Вішаньцы.

Калі па яе галінках заструменіўся чырвоны ланцужок, ад захаплення перахапіла дыханне ва ўсіх, хто бачыў гэту прыгажосць...

Сваты загаварылі з Вішанькай здалёк, спакваля раскрываючы свае намеры. А яна, такая не азнаная ў жыцці, такая даверлівая і шчырая, ледзь дачакалася канца іх прамоў, каб кіўнуць усімі пялёсткамі:

— Я згодная!

Хоць такі таропкі адказ і не надта спадабаўся старэйшым, але выдаў Вішаньку з галавой. І ёй даравалі паспешлівасць, як Клёніку — нездагадлівасць.

Атрымаўшы згоду, пліскі прызначылі вяселле на вечар таго ж дня. Трэба было спяшацца, пакуль не ўдарылі маразы: восень — пара ненадзейная.

Закіпела падрыхтоўка да вяселля.

Тут ужо галоўным распарадчыкам і выканаўцам задуманага ў адной асобе быў абраны Вецер. Моцны, хуткі, да таго ж, па ўсім свеце лётае, бачыць многа. Адпаведна, найлепшым чынам можа арганізаваць і свята..

Перш-наперш Вецер узяўся наводзіць у наваколлі прыгажосць. Схапіў за чубы ўсе запрошаныя на вяселле клёны і так страсянуў, што яны парадзелі напалову.

— Пане, няўжо няможна было цішэй? — зашапацелі дрэвы, разгублена аглядаючы дзюркі ва ўборах.— Счакалі б хоць да заўтра!

Вецер сам пабачыў, што крыху перастараўся, але знай-шоўся:

— Вашыя прарэкі якраз па апошняй модзе. А гляньце сабе пад ногі: кожны з вас нібы на залатым востраве з уласнага лісця стаіць!

Гаварыў Вецер пераканаўча, і клёны супакоіліся. А Сарока, якая хоць і мела востры язычок, але крыўд доўга не помніла, ужо адпусцілася за адмову ўзяць яе за сваццю і тэлеграфам перадавала ваколіцы навіны з падрыхтоўкі вяселля. У першы выпуск і трапілі клёны са сваімі экстравагантнымі ўборамі. Ад усіх запрошаных тут жа паляцелі заказы Ветру прарэдзіць іх. Вецер рагатаў і трос дрэвы — не прызнавацца ж, што моду прыдумаў ён і вась толькі.

Пасля Вецер гукнуў павучкоў — заўсёдных спадарожнікаў бабінага лета. На тоненькіх павуцінках прыляцелі яны на месца збору. Маленькія майстры саткалі з павуціння для Вішанькі лёгкі, амаль празрысты вэлюм.

Вераб'ям, якія без справы таўкліся па двары, Вецер загадаў узяць у дзюбы сушэйшай травы і адпаліраваць на гронках рабіны ягады.

А пад вечар, калі да вяселля заставалася зусім нямнога часу, Вецер падняўся высока-высока і самруч вымыў неба, з якога пазірала на зямлю скупое на цяпло восеньскае сонейка.

Яно адразу зазьяла ярчэй, а ўслед за ім — і прыцярушаная залатым лісцем зямля, і адпаліраваныя рабінавыя гронкі.

У хаце расчыніліся дзверы, і на двор выйшаў стары дзядуля. Ён доўга ўглядаўся вакол сябе, а пасля прамовіў:

— Сколькі жыву, не памятаю такога прыгожага восеньскага дня!

Пасля, абапіраючыся на кіёк, ён пайшоў у сад і ўбачыў Вішаньку ў квецені.

— Першы раз на маёй памяці цвіце восенню вішня. Ці на дабро гэта? — запытаў ён сам у сябе.

— На дабро, на дабро! — зашамацеў голлем сад. Але дзядуля не разумеў яго гаворкі. Ён задумліва аглядаў дрэўца і ўбачыў рабінавыя каралі. Падумаў, што каралі забылася тут унучка. Успомнілася, як быў маладым і цішком, каб не засмяялі ні сябры, ні хатнія, рабіў каралі для сваёй каханай, якая на ўсё доўгае жыццё стала яму жонкай... Усе ўспаміны чуў сад, бо дзядок разважаў услых, як часта робяць гэта старыя людзі.

Але доўга стаяць пад дрэўцам, успамінаючы даўнейшае, дзядулю не давялося. Вецер спяшаўся зладзіць вяселле і не хацеў бачыць старонніх святу асоб у садзе. Ён надзьмуўся і дыхнуў на старога з-пад вугла такім холадам, што той азалеў уміг.

— Праўду кажуць, што восень на шэрым кані едзе,— прамармытаў дзядуля.— Толькі было цёпла, як на табе — зімой патыхнула,— гаварыў ён, тупаючы ў хату.

Пад вечар, калі сонейка адным бокам ужо акунулася ў сцю-дзёнае возера па-за садам, падрыхтаванні былі завершаны і вяселле можна было пачынаць.

Паколькі дрэвы моцна прывязаны да зямлі карэннем і не могуць хадзіць, і малады, і маладая падчас вяселля застаюцца там, дзе і выраслі. Вэлюмам, сплеченым павучкамі, звязваюць галінкі заручаных. Перад усімі запрошанымі яны даюць слова красаваць, буяць, расці на ўцеху ваколіцы і дарыць ёй радасць, як і належыць закаханым. Пасля вецер разрывае тонкі вэлюм, але з гэтага імгнення назаўжды лічыцца, што маладыя звязаны паміж сабой тонкімі, нябачнымі, але трывалымі ніцямі.

Шануючы традыцыю, Вецер дапамог сватам-пліскам накінуць вэлюм на Клёнік і Вішаньку і хуценька разарваў яго.

Той-сёй з дрэў праслязіўся, той-сёй запляскаў ад замілавання ў ладкі — і ў каторы раз лістота залатым дажджом асыпалася на зямлю.

Лісце трапіла і на важных гусакоў, што стаялі сярод гасцей-сведак пад дрэвамі. Яны спачатку не знайшліся, што і сказаць. А раптам для рэпутацыі шкодна быць па калена засыпанымі лісцем?

Але адна маладзейшая гуска дзюбай узяла некалькі лісткаў, прыстроіла іх на хвосцік — атрымалася міла. Так зрабілі і астатнія гусакі — і прысутныя назвалі іх арыгіналамі.

Загучала музыка. Вецер цяпер быў і дырыжорам аркестра і музыкам. Струнамі служылі галінкі дрэў. З тоненькіх выціналіся высокія гукі, з тоўстых — нізкія. Час ад часу ў гэту музыку ўпляталіся тоненькія галаскі плісак і, як адабрэнне рэпертуару, гусінае «га-га!».

Неба ўкрылася цёмна-сінім аксамітам ночы, але маладыя — Клёнік і Вішанька — свяціліся і зьялі нават у цемнаце. Яна — сваёй не ў пару выпушчанай на свет квеценню. Ён — золатам і барвай лістоты, якую Вецер не атрос, уважыўшы яго як жаніха. Яны ўрачыста і сцішана свяціліся ў цішы восеньскай ночы і нібы плылі па-над зямлёй, па-над гоманам гасцей, яднаючыся з зорным ззяннем...

Вецер граў, а дрэвы гойдаліся ў такт музыкі, нібы танцавалі. Танец іх спачатку быў павольны. Але Вецер захапіўся іграй і нават забыў, што знаходзіцца на вяселлі. Ён мацнеў і мацнеў, усё гучнела яго музыка, змяняючыся са спакойнага пошуму на пагрозлівае завыванне — пакуль пакрысе не перарасла ў буру.

Яна ліхаманкава пачала трэсці дрэвы, нават сукі на іх выварочвала, дашчэнтку абдзірала рэшткі лістоты. І вясельных убораў Клёніка і Вішанькі не пашкадавала.

На гэты раз паслуга Ветру як паштальёна была выпадковай. Ён падымаў з зямлі апалую лістоту і круціў яе ў паветры.

— Да вясны, любая! — прыпаў апошнім лістком да Вішанькі Клёнік.

— Да сустрэчы, каханы! — асыпалася лёгкім снегам на яго голле сарваная вішнёвая квецень.

І, шчаслівая, яны заснулі на ўсю зіму. Крыху забягаючы наперад, скажам, што ім сніліся сны пра вёсны і цёплыя леты, якія будуць прыходзіць да іх, закаханых, толькі для іх дваіх.

А Вецер закруціўся-завярцеўся ў скоках з бурай, спачатку нагнаў дажджу, а пасля дзьмухнуў з поўначы. Ціскануў мароз. Наваколле, залітае дажджом, заледзянела ўміг і ператварылася ў крыштальнае...

Стаміўся пад рانیцу лётаць па небе Вецер. Апусціўся на зямлю, прыхінуўся плячыма да Вішанькі — і толькі тады ўспомніў, што музыку сваю пачынаў іграць у гонар маладых. Што шчыраваў, рыхтуючы вяселле,— і вось, сам сваю работу змарнаваў. За адну ноч ад залатой восені і напамінку не засталася. Хіба вось толькі свецяцца чырванню рабінавыя каралі на вішнёвых галінках.

Уздыхнуў Вецер, забурчэў сам на сябе — і, абуджаны, зашамацеў голлем сад, зазвінеў сярэбранымі званочкамі. Гэта азваліся яблынькі. Голыя, без лісця, яны ўтрымалі падчас буры на сваіх галінках крапчэйшыя яблыкі. Калі пасля дажджу раптоўна ціснуў мароз, кожны яблычак аказаўся закутым у ледзяную корку, нібы ў крышталь. Кранутыя подыхам Ветру, яны датыкаліся да заледзянелых галінак — і звінелі.

Вось гэта была музыка! Зачараваны ёй, Вецер калыхаў і калыхаў галінкі — нібы перапрашаў наваколле за свае шалы.

— Вось,— здавалася, вымаўляў ён,— накуралесіў я, пагарачыўся, але гляньце, што атрымалася! Наўмысна нізашто не дадумаўся б даць марозу яблыкі ў лёд закаваць!

Ніхто не гневаўся на Вецер за яго гарачы нораў, бо паднятая ім бура ператварылася ў чароўную музыку крыштальнага саду. І, развітваючыся пад яе срэбраны звон з цёплымі днямі бабінага лета, наваколле думала пра тое, што Вішаньцы варта было зацвісці ўвосень, калі гэтай парой яна сустрэла сваё каханне. І што, дзякуючы вяселлю, залатая восень закончылася такім прыгожым днём — будзе што ўспомніць падчас зімовага спакою...

Над зямлёй плыла крыштальная музыка.

Дрэва, якое расказвала казкі

У адным садзе, дзе раслі толь-кі карысныя дрэвы, пасадзілі дрэўца, якое не пладаносіла. Ні яблыкаў, ні вішань, ні сліў, ні груш на ім не расло. Нечага было збіраць у вялікія кашы восенню, калі ў астатніх садовых дрэў галіны гнуліся ад багатага ўраджаю.

Затое дрэўца ведала багата казак і цудоўна іх апавядала. Ні ў кожным садзе такое знойдзеца! На гэта і спакусіўся гаспадар прыгожага саду, калі многа гадоў назад купіў яго саджанец у старэнькага сивога дзядулі на кірмашы.

Гэты дзядуля быў добрым чараўніком. Збалелася ў яго душа, гледзячы, як нядбайна гаспадарыць на зямлі людзі, як перарабляюць яе згодна сваім жаданням. То рэкі выпрамляюць, то балоты асушаюць. А пройдзе час — агледзяцца, што нешта не тое зрабілі, пачынаюць рэкі ў старыя рэчышчы вяртаць, балоты аднаўляць... Але пакуль тое, гаруе ўсё жывое на зямлі. Многія расліны, птушкі ды жывёлы знікаюць — тады людзі запісваюць іх у спецыяльныя кнігі і дадаюць да іх малюнкi ці фотаздымкі — вось так выглядала тое, чаго цяпер на зямлі не адшукаеш.

Вельмі не падабалася гэта добраму чараўніку. «Разумнікі! — дакараў ён людзей. — Кніжкі ладна складаюць. А ці думаюць, што дзецям іх ды ўнукам трэба не па кніжках ведаць зямлю і жыццё на ёй. Напэўна ж, ім таксама захочацца і пад шатамі дрэў пагуляць, і прыгожымі кветкамі палюбавацца...»

І вось у сваіх гадавальных вырасціў чараўнік казачнае дрэўца і навучыў яго чалавечай гаворцы. І наказаў: «Расказвай людзям тое, што пачуе пад зямлёй тваё карэнне. Можа, так мы навучым разумець іх голас зямлі».

З гэтым наказам і перайшло дрэўца людзям.

Яно добра прыжылося ў садзе і хутка пачало квітнець. Як толькі лопалася пупышка і раскрывалася новая кветка, так і новая гісторыя на свет нараджалася. Дрэўца ціхутка шапацела лістотай, апавядаючы наваколлю пра думкі-мары зямлі, пра сокi, якімі поўняцца яе нетры, даючы жыццё ўсяму жывому, пра нялёгкую працу карэньчыкаў, якія здабывалі гэтыя сокi...

Слухаючы дрэўца, сад квітнеў, як ніколі раней. Гаспадар жа са здзіўленнем заўважыў яшчэ адну асаблівасць дрэўца, пра якую яму нічога не было сказана. Дрэўца расло і квітнела само па сабе, насамрэч сваімі казкамі. Іншым дрэвам патрэбен быў дагляд — угноіць глебу ля карэння, пабяліць ствол, падрэзаць сукі... Гэта ж дрэўца жыло сваім натхненнем.

Прайшло нямнога часу з той пары, як дрэўца пасадзілі ў садзе, і пра яго стала вядома ўсяму наваколлю. Асабліва ўзрадаваліся дзеці — усяму свету вядомыя аматары казак. Яны сталі прасіць у гаспадара дазволу паслухаць дрэўца.

— Што ж, прыходзьце. Кожную суботу і нядзелю можаце наведацца ў мой сад,— згадзіўся гаспадар.

Ах, як радавалася дрэўца сустрэчы з дзецьмі! Многія яго слухачы былі такія маленькія, што іх прынеслі на руках да дрэўца мамы. Большыя прыйшлі самастойна, і з імі дрэўца пачало гаворку.

— Як вы думаеце, што такое зямля? — запыталася яно.

— Гэта тое, на чым мы стаім, па чым ходзім...

— На ёй пабудаваны дамы, у якіх мы жывём...

— На ёй растуць дрэвы і кветкі...

— Яна трымае ваду, без якой мы не можам жыць,— разважалі дзеці.

— Яна — самая галоўная мама ўсім людзям,— падагуліў хлопчык, які да гэтай пары ціхенька стаяў збоку.

— Ты сказаў самае галоўнае,— ухваліла дрэўца.— А як зямля — усім нам маці, то людзі павінны любіць яе і паважаць, як кожны паважае і любіць сваю матулю. Як вы думаеце, што можа стаць з чалавекам, які зневажае зямлю, брыдкасловіць на ёй, плюе ёй у твар, кідае ёй у вочы смецце, агаркі ад цыгарэт?

— Ён стане цмокам? — ад жаху ў дзяўчынкі з ружовымі каснічкамі ў косках акругліліся вочы.

— Ён стане цмокам, а гэта страшная кара для таго, хто народжаны чалавекам,— пагаджалася дрэва.— А як вы думаеце, ці зможа цмок стаць чалавекам зноў?..

Так гаманіла-пыталася дрэва. Разважаючы разам з ім, дзеці нібы самі складалі казкі. І трывала засвойвалі іх мудрасць, бо дрэва не проста пераказвала тое, што ведала само, а вучыла дзяцей думаць.

Ці трэба казаць, што на кожную наступную сустрэчу з дрэвам прыходзіла ўсё больш і больш дзетак? На памяць пра знаёмства дрэўца кожнаму з іх уклала ў далоньку маленькае крылатае насенне.

Як ніколі раней, у гаспадара сада добра ішлі справы. Пакупнікоў садавіны стала намнога больш, бо сад праславіўся сваім дрэўцам, людзі ішлі паглядзець на яго і паслухаць. А заадно куплялі ўсё тое, чым быў багаты сад.

— Пашанцавала табе з дрэвам, дружа,— казалі гаспадару знаёмыя. Але ён не вельмі любіў, калі хвалілі не яго дбайнасць, а незвычайнасць дрэва.

— У мяне і раней справы ладзіліся,— адмахваўся ён.—Пры чым тут дрэва?

Праз пэўны час дзіцячы гоман і бегатня па садзе сталі дакучаць гаспадару. Ведама ж, дзеці — толькі пільнай і не дапільнуешся, каб у шкоду не ўлезлі. Траву прыгнуць, бегаючы, ці страсяне які свавольнік дрэва, самавольна пачастуецца яго пладамі... Дрэўца за гэта ўшчувае, вучыць дзяцей, як сябе паводзіць —выхоўвае. «Але ж пакуль яны засвояць навуку, сад можа панесці вялікія страты»,— стрэмкай засела думка ў гаспадара.

А тут яшчэ сярод дрэў у садзе незадаволення знайшліся.

— Гэтыя дзеці зневажаюць сад,— капрызліліся яны.— Возь-муцца есці яблык ці, скажам, грушу — аніякага імпэту на твары. З’ядуць — і забудуцца. А дрэўца гэта казкі свае баіць — слухаюць не схамянуцца. Чаму навучацца? Толькі разважаць, а якая ад гэтага карысць?..

І, урэшце, незадаволеная большасць дрэў паставіла гаспадару ўмову: калі хоча ён і найдалей збіраць багатыя ўраджаі, павінен пазбавіць сад ад непатрэбных апавяданняў дрэва і ад яго надакучлівых наведвальнікаў.

Гаспадару цяжка было пярэчыць дрэвам, што прыносілі дабрабыт яго сям’і. Да таго ж і яго самалюбства закранала казачнае дрэва. Толькі яго і хвалілі, толькі пра яго і гаварылі ў наваколлі. Быццам няма заслугі гаспадара, што гэты сад квітнее.

І вось ён абвясціў аб продажы дрэўца. Ахвотнікаў купіць яго знайшлося шмат, купцоў панаехала з усяго свету. А дасталася дрэўца садоўніку з далёкай цёплай краіны — гэта быў той пераапануты чараўнік, у якога гаспадар калісьці і набыў казачнае дрэўца. Узамен пакупнік даў гаспадару саду многа саджанцаў, з якіх меліся вырасці багатыя на ўраджай дрэвы.

Праводзіць дрэўца прыйшло ўсё наваколле. Дзеці, якія палюбілі яго, плакалі, не жадаючы расстання. А дрэўца гладзіла іх па галоўках сваімі лісточкамі і казала:

— Не сумуйце! Памятайце пра насенне, што я дарыла вам!

Новы ўладальнік не прыспешваў дрэўца. Ён дазволіў яму развітвацца са сваімі сябрамі столькі, колькі яно пажадала. А пасля беражліва прыстроіў дрэўца на свой вазок і павёз у далёкую цёплую краіну.

«Рып-рып» — рыпелі колы. Яны і радаваліся таму, што незвычайнае дрэўца едзе з імі, і дзівіліся глупству гаспадара, які не спасціг яго цаны.

На новым месцы дрэўца, пра якое пагудка па ўсёй зямлі ішла, чакалі з нецярпеннем. Дзеці і тут знайшлі яго, было з кім гаварыць і каму перадаваць таямніцы і мудрасць зямлі.

Дрэўца адразу пасябрала з новымі знаёмымі. Праўда, прыжыцца на новым месцы яму спачатку перашкаджала туга па былым садзе. Але вось ветрык прынёс добрую навіну. Яго маленькія сябры пасадзілі падоранае дрэўцам насенне, яно добра прынялося, хутка расце і кожны саджанец умее расказаць казкі!

Ах, як усцешыла гэта навіна дрэва! Яно старалася не дарма, цяпер у кожнага яе колішняга госьця ёсць сваё незвычайнае дрэва. І яно дасць насенне. І хутка той край, адкуль са-слалі яго сюды, на ласкавы, але далёкі поўдзень, заквітнее казкамі. Слухаючы іх, будуць падростаць дзеці. А калі стануць вялікімі, то ніколі не змогуць зрабіць зямлі дрэнна...

І гэтыя мары дрэўца пупышкамі лопаліся і ператвараліся ў новыя казкі для новых слухачоў. А яны, у сваю чаргу, бралі насенне ад незвычайнага дрэўца...

А гаспадар таго саду, адкуль прагналі дрэўца? Што з ім, хацелася б вам ведаць?

Вырошчвае садавіну, ёсць яе поўніцай. Прадае, але вельмі ж яму трэба пашчыраваць, каб сабраць пакупнікоў у свой сад. З упартасці не прызнаецца, што незвычайнае дрэўца ўсё ж нямала спрыяла ў яго справах.

Але людзі ведаюць гэта і так. І шукаюць тыя сады, дзе можна пачуць ад дрэў незвычайныя казкі.

Ганарлівыя ружы

Кароль аднаго паўночнага каралеўства вельмі любіў кветкі. Што толькі не расло ў садзе ля яго палаца! Пералічваць — толькі час марнаваць. Тым больш што назвы многіх раслін мы з вамі і не вымавім, не маючы спецыяльнай адукацыі. Жартачкі! Пад адкрытым небам і ў аранжарэях каралеўства былі сабраныя расліны з усяго свету.

Але сярод разнастайнасці свайго кветніка кароль вылучаў усім вядомыя ружы. Як добра падумаць, то і нам з вамі ёсць чым ганарыцца. Калі да тваіх знаёмых прыхільна ставіцца каранаваная асоба, адчуваеш прыемную еднасць з каралеўскім дваром...

Але гаворка не пра нас, і нават не пра караля. Ён сваю справу зрабіў — даў жыццё вялікаму саду, дзе кветкі былі гаспадынямі. А ружы сярод іх — каралевамі.

Пра іх наша апавяданне.

Прамыя сцябліны, горда паднятыя ў неба галоўкі з аксаміт-нымі пялёсткамі, тонкі водар і недатыкальныя шыпы — усё гаварыла пра высокае паходжанне руж.

Аглядаючы кветнікі, кароль нястомна паўтараў: «Гэта лепшыя ў свеце кветкі». Яго словы падхоплівалі прыдворныя, і кожная травінка ў садзе чула іх захопленое вохканне.

«Яны самыя-самыя...» — услед за людзьмі пачыналі шаптаць кветкі. Астры ўтрапёна круцілі сваімі зорнымі галоўкамі, гладыёлусы выцягваліся ў поўны рост, каб паслаць ружам гарачы пацалунак, вяргіні папраўлялі пышныя сукенкі — нягожа быць неахайнымі побач з суседкамі-прыгажунямі...

І ружы заганарыліся.

Раніцай, калі сонечныя праменьчыкі збіралі з кветак расу, ружы шапталі ім: «Раса з нашых пялёсткаў самая каштоўная ў гэтым садзе!» — і былі ўпэўнены, што гэта дзеля іх так беражліва нясуць праменьчыкі крыштальныя вядзерцы на неба.

Цёплымі днямі, калі пчолкі шчыравалі, шукаючы нектар, ружы паўтаралі: «Вам выпаў гонар кранаць нашы пялёсткі». — І здавалася ганарліўкам, што гэта ім пчолкі ўдзячна зумкалі, па крупінцы здабываючы мёд.

А ціхімі вечарамі, слухаючы салаўіныя песні, ружы па-блажліва ўсміхаліся птушкам: «Не кожнаму выпадае шчасце спяваць для нас...» І калі салоўкі выводзілі такія каленцы, што зоркі, заслухаўшыся іх спеваў, пачыналі падаць з неба ў росную траву, ружы верылі, што гэта ім салютуе начное неба.

Закаханым у сябе кветкам здавалася, што жыццё ў садзе круціцца вакол іх прыгажосці. Многія жыхары саду таксама былі шчыра ў гэтым перакананыя.

Акрамя кветак у садзе раслі дрэвы. Самым старым і мудрым сярод іх быў дуб.

Яго магутны ствол крэпка абдымаў павой. Гэта слабая расліна толькі так і магла жыць, моцна зачэпіўшыся за што-небудзь трывалае. Але такое сваяцтва з дубам — няхай не кроўнае, а пажыццёвае — і яму давала права на ўласныя развагі.

І ён, абдымаючы магутны ствол дуба, шаптаў услед за ўсімі ружам: «Яны адзіныя!»

Але мудрае дрэва пра ўсё мела свае меркаванні. У адказ на замалаванае вохканне павою яно паднімала яго на верхнія свае галіны і казалі:

— Глядзі, там, ля сялянскіх хат, ружы, нічым не горшыя за нашыя. Усяго розніцы, што растуць яны па-за межамі каралеўскага саду...

— Фі, вы чулі, паненкі, што кажа гэта грубае дрэва! — грэбліва крывіліся прыгажуні, да якіх вецер даносіў словы дуба. — Дадумацца параўноўваць нас з кветкамі ля сялянскіх хат! Нашым водарам дыхае сам кароль і яго прыбліжаныя. І таму мы, несумненна, уплываем на ход дзяржаўных спраў! Ці могуць пра такое марыць ружы з простых кветнікаў?

Па садзе лёталі матылькі. Яны былі такія прыгожыя, нібы паднятыя ў паветра кветкі. І таму кветкі вельмі любілі сваіх крылатых сяброў.

Але, у адрозненне ад кветак, матылькі глядзелі на жыццё шырэй, бо не былі прывязаныя карэнчыкамі да аднаго месца. І яны заўсёды згаджаліся з дубам, калі гаворка тычылася адметнасці руж з каралеўскага саду.

— Знаёмы нам ружавы куст ля хаткі з чарапічным дахам там, за горкай, цешыць хворага хлопчыка. Ён не можа хадзіць, і ружы для яго — цэлы свет... — казалі матылькі, нямала злуючы ружы сваімі навінамі.

— Ах, ведаем мы гэтых няўдачнікаў, усе яны некага цешаць,— круцілі каралеўскімі галоўкамі ружы,— але ўсе мараць трапіць на нашае месца. За намі тут такі дагляд — кожны пазайздросціць.

— Канешне, дагляд належны,— спрабаваў прыструніць дуб задавак.— Уся ваколліца стараецца дзеля вас. лепшых садоўнікаў адпраўляюць у каралеўскі сад, з самых чыстых ручаін ваду вам на паліў носяць. Варта б помніць вам пра гэта і не зазнавацца...

— Абы-каму не насілі б,— не суніраліся ганарліўкі.

А найпрыгажэйшая з іх напышліва павучала:

— Так захацеў лёс, а ім, дарэчы, яшчэ і распарадзіцца трэба ўмець. Вось я — сапраўдная гаспадыня свайго лёсу. Яшчэ кволым парасткам у разарыі ведала многія ружавыя кусты. Адзін з іх нават сватаўся да мяне. Ці не той, што расце ля хаткі з чарапічным дахам? Гэта так падобна на яго, ён любіў пра самаахвярнасць паразважаць. Колькі разоў казалі яму я — усміхайся кожным пялёсткам, калі каралеўскі садоўнік выбірае саджанцы для саду. Не слухаў. Паўтараў, што радасць створана для ўсіх — і вось трапіў невядома куды. Ну і няхай сабе гібея цяпер! Хаця — шкада, прыгожы быў, дурань. У мяне ж, дзякаваць Богу, хапіла розуму не адгукнуцца на яго заляцанкі, я ведала, каму пасміхацца,— і вось, я тут...

Згодныя са сваёй сяброўкай, ружы дружна ківалі галоўкамі.

Так ішлі дні за днямі. Ружы надыхацца не маглі сваім уласным водарам, нахваліцца сваім веданнем жыцця. А між тым яно рыхтавала ім неспадзяванкі. Пахіснулася здароўе старога караля. І, як ні шкада яму было пакідаць сваю дарагую радзіму, ён мусіў ехаць у цёплы край, бліжэй да мора. Палац з безліччу кветак кароль пакідаў маладому прынцу.

У прынца ж былі свае меркаванні пра тое, што добра і што дрэнна. Былі і ўлюбёныя кветкі — але не ружы. Захапленне імі ён лічыў старамодным.

І вось надышоў дзень ад'езду караля. З гэтай нагоды ў палацы ладзіўся баль. Аздобіць залы было вырашана жывымі ружамі. Іх зрэзалі позна вечарам, перад пачаткам балю, каб да самай раніцы любімыя кветкі караля радавалі яго сваім водарам.

Калі ружы панеслі ў пакоі, сад спаў і не бачыў, як кветнікі апусцелі. Абудзіўшыся ж на досвітку наступнага дня, сад не пачуў звыклага шэпату каралеўскіх пястунак пра сваю прыгажосць.

— А куды падзеліся нашы ружы? — пытаўся адна ў адной кветкі.

Павой, які пакрысе дабраўся ўжо на вяршаліну дуба, выцягнуў свае лісточкі і напружыўся, аглядаючыся па баках.

— Вунь яны, у каралеўскіх пакоях! — захоплена выдыхнуў ён, пабачыўшы праз адчыненыя вокны букеты ў шыкоўных вазах. І не ў стане стрымаць замілавання, абмяк і споўз уніз.

— Які гонар, якое жыццё! — зашапталіся кветкі, дакорліва пазіраючы на дуб.— А некаторыя сумняваліся ў высокім прызначэнні руж. Кожнаму можна марыць пра такі лёс!

Але дуб моўчкі шапацеў лістотай. На чужы раток не накінеш платок, увесь свет не перайначыш. Ды і не варта займацца гэтым мудраму дрэву. Высокі дуб бачыў тое, што было недаступна погляду нізенькіх кветак: варта было каралю вы-правіцца ў дарогу, як ружы выкінулі, не зважаючы на колішнія заслугі ў аздобе саду, забыўшыся на нядаўняе захапленне іх водарам.

На галоўныя кветнікі саду пасадзілі белыя лілеі — любімыя прынцам кветкі. Яны, як і ружы, адразу ж пачалі хваліцца сваёй адметнасцю, а сад узяўся ім падпяваць, як некалі падпяваў і ганарліўкам-ружам.

Праведаць каралеўскія кветнікі прыляцелі матылькі. Радасна махаючы крыльцамі, наперабой расказвалі яны, што ўстаў на свае ножкі хлопчык з хаткі пад чарапічным дахам. Ён сам ужо даглядае свой ружавы куст і даў слова стаць садоўнікам, як вырасце.

Той, хто ведаў цану жыццю, шчасліва ўсміхнуўся навіне.

Тыя, хто помніў ружы ў раскошных вазах палаца, віталі фаварытак маладога прынца ў садзе.

А сонца, як было спрадвеку, адпраўляла праменьчыкі збіраць расу.

Шчыравалі працаўніцы-пчолкі, напаўняючы вуллі мёдам.

І таксама, як было спрадвеку, у адказ на салаўіны пошчак падалі з неба зоркі.

Воблачка

Жыло-было Воблачка. Усё цікавіла яго: і адкуль сонейка ўзыходзіць, і куды спаць кладзецца, і чаму неба сіняе, а лес зялёны? Чаму яны, воблакі, плаваюць у небе, а істоты, якія завуцца людзьмі, ходзяць па Зямлі?

— Мама, а ты возьмеш мяне з сабой у Афрыку? — часта пыталася малое ў маці.

— Вазьму, толькі падрастай, будзь паслухмяным.

І Воблачка расло. З цікавасцю слухала расказы маці пра сваіх родзічаў, якіх яшчэ мала ведала: пра навальнічныя хмары, начныя і ранішнія. На савеце Белых хмар дня, стаіўшы дыханне, слухала пра розныя невядомыя землі. «Як цікава жыць!» — думала Воблачка.

Хутка яно пайшло ў школу. Так-так, не здзіўляйся, хмары таксама ў школу ходзяць. Там паважаная настаўніца з прыгожай белай шапкай валасоў, у доўгай, з блакітнымі гузікамі сукенцы, вучыла іх, малых хмарак, складанай навуцы: дзе і калі паіць зямлю вадой, каб яе хапіла раслінам.

Хутка стала Воблачку мала таго, што расказвала яму маці, што чула на савеце воблакаў.

— Мамачка, давай паплыём з табой куды-небудзь, — прасіла яно.

— Любае ты маё, пачакай трошкі, — адказвала маці, — шмат працы ў мяне цяпер. Сонейка высушыла лугі і палі, просяць яны дапамогі, трэба напаіць іх.

— Тады пусці мяне адно.

— Маленькае ты яшчэ. Заблудзіся, загінеш.

Не падабалася гэта Воблачку. Яно сябе даўно вялікім лічыла. І калі маці нагадвала пра ўзрост, яно надзімала вусны і адпывала ўбок. А пасля скардзілася сяброўцы:

— Больш не магу я жыць у няволі. Маці мая нічога не дазваляе: і туды не плові, і гэтага нельга. Свет мне зрабіўся нямілы. Уцяку!

І вось аднойчы, калі ўсе, працаваўшыся, спалі, Воблачка ціхенька адплыло ад дому і паімчала па небе.

— Які прастор! Якая прыгажосць! Зорачкі іскрынкамі ў небе рассыпаліся! — любавалася Воблачка. — І, галоўнае, ніхто не бурчыць, не трымае ля сваёй спадніцы.

Так дзень за днём, ноч за ноччу, плыло па небе Воблачка. Радавала яго і сонейка, і шчабятанне птушак, якія лёталі ў блакітнай вышыні. Аднойчы яно нават начавала на ражку серпіка месяца.

«Вось будуць мне сяброўкі зайздросціць!» — ганарліва думала яно.

А маці Хмара тым часам не магла знайсці сабе месца, не ведаючы, дзе шукаць сваё дзіця. Ніхто нічога пра Воблачка не ведаў — так далёка адплыло яно ад дома. Плакала, плакала маці ад гора, пакуль зусім не сцякла на зямлю.

А Воблачка бесклапотна гуляла па небе. Усё было добра, але аднойчы загрузкатаў злосны Гром, неба шпурнула тысячы маланак у бараду старому задзіру Ветру і тут такое пачалося! Вецер налятаў на маланкі, яны ж у адказ лупчавалі яго сваімі гарачымі бізунамі. І Вецер шалёна гнаўся за гарэзамі. А разам з ім ляцела і Воблачка. Так няўтульна было яму, так страшна!

— Мамачка! — закрычала яно, упершыню ўспомніўшы пра яе. І Воблачку раптам так захацелася апынуцца дома, прыту-ліцца да матулінага пляча і пачуць: «Маленькае ты маё!»

— Вецер, не гані мяне, адпусці! — прасіла Воблачка.

Ды хіба мог нешта пачуць Вецер у такой шалёнай пагоні. І ляцеў ён наўздагон за маланкамі, цягнучы за сабой Воблачка.

— Што ты, малеча, тут поўзаеш? — раптам сярдзіта зашыпела велізарная зломаная Маланка. Крывуля схпіла яго сваёй вогненнай лапай і адкінула далёка ўбок.

Тут было ўтульна і зацішна. Крыху аддыхаўшыся, Воблачка агледзелася. Дык гэта ж яе родныя мясціны! Хутчэй дадому! І Воблачка, забыўшыся на ўсе нягоды, кінулася дахаты. Нецярпліва пастукала ў дзверы, потым у вокны. Але ніхто яму не адказаў.

— Напэўна, мама на працы, яна хутка вернецца,— супакойвала сябе растрывожанае Воблачка.

Паўз яго праплывала старая бабуля Хмара.

— Ну што, з’явілася? —дакорліва паківала яна галавой. — Ад смутку па табе загінула твая маці.

— Мама, матуля! —загаласіла Воблачка, уражанае такой страшнай навіной.

Ды не адказала яму прыветным словам бяздонная вышыня.

Пустым, пахмурным стала некалі прыветнае блакітнае неба...

Пых і Пух

Надышла зіма. Нізка над зямлёй паплылі хмары. Яны сыпалі снегам на палі, лясы — укрывалі іх белымі пярынамі. Кожная хмара ткала свой дыван. Адзін да аднаго клаліся яны на зямлю высокімі сумётамі: ратавалі ад маразоў карэньчыкі кветак і траў, заснуўшых пад зямлёй да наступнай вясны. Хмары шчыравалі, аздабляючы белыя палотны ўзорамі са сняжынак. На адным дыване красавалі кветкі, на другім сняжынкі снаваліся ў стужку ракі, на трэцім ткаўся лес... Хмары нібы пераказвалі тое, што бачылі, вандруючы па свеце.

Сярод сталых хмар былі дзве маладзенькія. Адну з іх звалі Пух — за мяккія курчавыя валасы і лагодны характар. Другую — Пых, за тое, што яна не прамінала магчымасці пасварыцца і пабурчэць.

Яны ткалі зімовы дыван упершыню. І калі пачыналі ставіць кросны, Пух прапанавала:

— А давай працаваць разам!

Але Пых не згадзілася, ёй карцела самой саткаць такі дыван, пра каторы гаварыла б усё наваколле.

— Не, даражэнькая! Ты прыдумвай свой узор, а я — свой.— Пых адцягнула свае кросны ад сяброўчых і пачала ткаць вясельку.

Да вечара завіхалася хмарка. А калі сонейка пайшло на спачын, рушыла паглядзець, чым займалася прыцелька. Як жа здзівілася хмарка, убачыўшы вясельку і на яе палатне!

— Ты,— закрычала Пых,— падгледзела мой узор!

— І не думала,— апраўдвалася Пух.— Проста мне ўспомніўся той дзень, калі мы гасцявалі ў вяселькі...

— Ну, добра, калі так,— буркнула Пых. Але, прыйшоўшы дадому, кросны адцягнула яшчэ далей.

З таго часу страціла Пых спакой. Гляне на сяброўчыны кросны, а там якраз тое, што надумалася рабіць яна. Сварыцца хмарка, крыўдуе і не разумее, што летам яны разам вандравалі і вось цяпер не могуць ніяк іх успаміны разбегчыся-размінуцца.

Пачне Пых ткаць жураўліны клін, што ляціць у вырай,— і на дыване Пух птушкі крыламі махаюць. Пых злуецца, патрабуе, каб Пух зняла свае кросны. Нарэшце лагоднай Пух усё гэта абрыдла.

— Не хочаш працаваць,— сказала яна,— не замінай мне. А надумаеш вярнуцца — калі ласка, разам пачнём зоркі і месяц маладзічок ткаць...

Пых не была гультайкай. Сяброўкі памірыліся і шчыра ўзяліся за работу. Крыштальнымі зоркамі ззялі на дыване сняжынкі. Суседкі-хмары заглядвалі да іх, здзівіліся і хвалілі: «Які цудоўны ўзор! Хто прыдумаў яго?»

Шчаслівая Пух усміхалася. А Пых дзьмулася крыўдліва: «Гэта ж Пух прыдумала малюнак. Я толькі дапамагала гэтай ганарліўцы. Цяпер усе будуць гаварыць, што я няўмека, ні на што не здатная... Вось вазьму і перацягну дыван на свае кросны...»

І Пых пачала хітрыць:

— Ой, нешта галава разбалелася! Пух, даражэнькая, па-прасі ў доктаркі лекаў.

Занепакоеная Пух адразу ж выбралася ў дарогу. Толькі яна адплыла, як Пых пачала тузаць дыван, каб сцягнуць яго з кроснаў. А дыван выткаўся вялікі, цяжкі. Адной не пад сілу здужаць яго. Раз, другі тузанула хмарка за край — і малюнак парушыўся. Сняжынкі пасыпаліся долу, а месяц маладзічок стаў абломкам.

— Што ж я нарабіла! — спалохалася Пых.

Яна лавіла сняжынкі, спяшалася прыладзіць іх на ранейшае месца, але дарма. І яна заплакала: «Як апраўдацца? Што сказаць?»

Пух тым часам вярнулася ад доктаркі. Убачыла заплаканую сяброўку і пачала суцяшаць:

— Я прынесла лекі. Зараз вылечым цябе!

Пых заплакала яшчэ мацней:

— Даруй мне, Пух! Я благая, зайздросная хмарка. Хацела перацягнуць дыван на свае кросны — і ўсё сапсавала!

— Не плач, Пых! Давай лепш справай займацца, а не тое засмяюць нас суседзі.

І хмаркі зноў селі за кросны. Спяшаліся, працавалі ўсю ноч, а раніцай на белым палатне зноў заззялі зоркі і месяц маладзічок. Сяброўкі асцярожна знялі дыван з кроснаў і за-слалі ім лясную палянку.

Да самай вясны ляжаў дыван сярод елак і соснаў. А калі прыгрэла сонейка, ператварыўся ў ручаінку. Пабегла ручаінка па лесе, расказваючы пралескам, маладзенькай траўцы, дрэвам пра сябровкак-ткачых Пух і Пых.

Зорачка

Далёка-далёка ў касмічнай прасторы жыла Зорачка. Была яна такой маленькай, што нават зямляне не маглі разгледзець яе ў свае магутныя тэлескопы. І таму, напэўна, Зорачка сумавала. «Ах,— думала яна,—шчаслівая мае сястрыцы. Іх бачаць з далёкіх планет — і яны бачаць далёкія планеты. А я... Што з таго, што я кожны дзень расчэсваю свае залатыя валасы і абнаўляю зіхоткую сукенку? Нікому не патрэбна мая прыгажосць. Сястрыцы кажуць, што я шчаслівая — мне Фея падаравала самае доўгае жыццё. Але навошта яно мне? Каму я патрэбна?.. А яшчэ сястрыцы кажуць, што людзі, якія жывуць на планеце Зямля, захапляюцца характам зорнага неба. А я нават нікога не парадавала...» І Зорачка ціха ўздыхала.

І вось аднойчы, калі яна так разважала, нехта гукнуў яе. Зорачка азірнулася на голас і ажно заскакала ад радасці, убачыўшы сваю старэйшую сястру.

Прывітаўшыся з гасцяй і распытаўшы, як жывуць іх сваячкі, Зорачка папрасіла:

— Сястрыца! Ты так многа ўсяго бачыла, раскажы мне што-небудзь.

— О, я нават не ведаю, з чаго пачаць сваё апавяданне. Памятаеш, я і раней раскажвала табе пра Зямлю. Яна мне падабаецца найбольш. Там жывуць вельмі цікавыя істоты — людзі, якія кажуць: «Падае зорка — чакай шчасця...» Ой,—спахапілася раптам яна,— я ж галоўнае забылася! Глядзі не згары ад радасці. Старэйшая Зорка даручыла мне перадаць, што тваё месцазнаходжанне змяняецца: з гэтай пары ты будзеш жыць разам з намі!

— Вось дык сюрпрыз! — І Зорачка стрымгалоў кінулася ўслед за сястрой, хутчэй заспяшалася на новае месца. Спыніўшыся, усклікнула ад здзіўлення: — Якая тут прыгажосць! Куды ні глянь, зоркі карагоды водзяць! А вось гэты блакітны шар і ёсць Зямля? Ой, здаецца, я ўжо бачу людзей!..

Захопленая, зачараваная, Зорачка гатова была закрычаць на ўсё неба: «Я шчаслівая, шчаслівая! Я буду доўга жыць!..»

Праходзілі дні за днямі. Не шкадуючы свайго святла, Зорачка разгаралася ўсё ярчэй і ярчэй. Найпрыгажэйшым яе зьяненне становілася тады, калі з дому на планеце Зямля выходзіла дзяўчынка. Задумлівая, з блакітнымі стужкамі ў косах, яна гадзінамі глядзела на зорнае неба. І Зорачка цягнула да яе свае цудоўныя рукі-промі. Нібы адчуўшы іх дотык, дзяўчынка радасна ўсміхалася.

Але аднойчы вечарам дзяўчынка не выйшла. Не было яе на другі і на трэці дзень. Зорачка кідала заклапочаныя позіркы на Зямлю. І, зазірнуўшы праз акно ў пакой дома, дзе жыла яе маленькая сяброўка, убачыла яе. Толькі што гэта з ёй? Гэта была яна — і не яна...

Задумлівы позірк хаваўся пад цяжкімі павекамі, змучаны тварык пасталеў і асунуўся — дзяўчынка цяжка захварэла.

У адно імгненне Зорачка зразумела ўсё. Век людзей жахліва кароткі. І дзяўчынка можа раней адмеранага — і так кароткага — чалавечага веку пайсці з Зямлі. А яна па-ранейшаму будзе гарэць на небе?

«Ты з нас самая шчаслівая: табе Фея падаравала самае доўгае жыццё...» — прамільгнула ў свядомасці.— Людзі кажуць: падае зорка — чакай шчасця...»

— Дзяўчынка, я табе падарую сваё жыццё, табе...— І Зорачка залатой слязінкай скацілася з неба.

А потым доўга-доўга на планеце Зямля выходзіла з дому дзяўчынка і махала рукой Зорачцы, якая для яе так і засталася жывой.

Будзільнік

Быў у гаспадара будзільнік. Як тысячы іншых, меў цыферблат, вусы-стрэлкі, металічны корпус і ножкі, на якіх гэты корпус трымаўся. На галаве будзільнік насіў шапку-кнопачку, на спіне — ключы для заводу механізма. Асаблівых прыкмет, акрамя драпіны на баку, у яго не было.

Стаяў ён на самым відным месцы ў хаце і лічыў сябе вельмі важнай асобай, бо па ім удакладнялі час. Праўда, званок бу-дзільніка быў амаль што непатрэбны — гаспадар прачынаўся сам. І таму будзільнік не заводзілі. Каб не развучыцца званіць, ён калі-нікалі самавольна спрабаваў голас. Дзынкне і пасміхаецца, калі гаспадар ад неспадзеўкі ўсхопіцца. І аднойчы-такі дапёк яму: разбудзіў сярод ночы сваім званком. Да раніцы з боку на бок варочаўся гаспадар. А падняўшыся, палажыў будзільнік у торбу і першым аўтобусам павёз у горад да майстра. Там будзільнік разабралі, але псоты не знайшлі. «Па-служыць яшчэ»,— сказалі і аддалі назад.

Доўга будзільнік таіў крыўду на гаспадара: «Гэта ж трэба нізашто ўсе костачкі пералічыць,— бурчэў ён.— Ужо і голаса не падай...»

Але мінуў час, будзільнік адпусціўся — як ні круці, мусіш жыць з гаспадаром пад адным дахам. Ён больш не званіў без патрэбы, загультаіўся, палюбіў задрамаць і прыпыніцца на колькі хвілінак.

Так паціху ішоў час. Але аднойчы гаспадарскі кот, рудая шэльма Васька, дурэючы, скінуў будзільнік і пабіў яго.

Зноў небарака трапіў у рамонт. На гэты раз муштравалі яго даўжэй і вярнулі гаспадару з новым шклом і стрэлкамі.

Да шкла будзільнік прывык хутка: муляла яно толькі першыя дні, а пасля — нічога, прыжылося. Куды цяжэй было прызвычаіцца да стрэлак. З тымі, старымі, было проста. Яны ва ўсім падпарадкоўваліся будзільніку і хадзілі, як яму ўздумаецца. Стаў будзільнік на службе драмаць — і яны драмалі, не разважаючы, добра гэта ці дрэнна. Такія вось адданыя былі. І выхаваныя належным чынам.

Але верныя стрэлкі зламаліся. А гэтыя, маладыя, трапіліся наравістыя і перадышкі будзільніку дараваць не збіраліся.

— Шаноўныя пані, ідзіце крыху цішэй, не спяшайцеся,— прасіў іх гультаяваты і стомлены бесперарыўным «цік-так» будзільнік.

— Хіба ж мы спяшаемся, дзядзька будзільнік! Мы толькі хацелі б паспець за часам,— адказвалі стрэлкі.— А вы вымушаеце нас пазніцца. Хіба можна быць такім нядбайным на вашай пасадзе?

— Вось дык прыдумалі, я пазнося? — злаваў будзільнік.— Вы ўсяго толькі маладзенькія стрэлачкі, а асмеліліся мне пярэчыць. Не забывайцеся, што вы — частка майго механізма. І гэта мая работа — слухаць час. А ваша — слухацца мяне! І калі я прыпыняюся — значыць, вы наперад вырваліся і мне даводзіцца стрымліваць вас, няўдзячныя выскачкі,— пачынаў хітрыць ён.

Але адукаваныя стрэлкі мелі ўласнае адчуванне часу, і збіць іх з панталыку было справай нялёгкай.

— Ды не можа быць, дзядзька будзільнік! Прыслухайцеся да пеўняў, яны ўжо дакладна не памыляюцца,— не здаваліся яны.

Спрэчкі з механізмам — справа рызыкаўная... Гневаўся, сварыўся будзільнік, патрабуючы ў стрэлак падпарадкавання яго новаму рэжыму. І, урэшце, наважыўся загубіць непаслухмянак.

Аднойчы ён сабраў усе свае сілы, напружыўся і рэзка спыніў хаду. Для стрэлак гэта было нечаканасцю, яны аступіліся і зламаліся...

Будзільнік з палёгкай уздыхнуў. Вось калі зажывецца спакойна! Ён нават новага рамонту не пабаяўся, так яму абрыдлі непакорныя стрэлкі.

Але на гэты раз, убачыўшы, што будзільнік сапсаваўся зноў, гаспадар не стаў яго рамантаваць. Здаў майстру на дэталі, а сабе купіў новы.

Як гара чалавека ратавала

З адным добрым чалавекам здарылася бяда — ён цяжка захварэў. Апошнім часам няшчасці наогул былі яго нязменнымі спадарожнікамі. Усяго за паўгода страціў ён сваіх маці і брата. Абаіх ён вельмі любіў, клапаціўся пра іх. І калі яны пайшлі з жыцця, ён вельмі смуткаваў.

Пасля цяжка захварэла далёкая старэнькая сваячка чалавека. Яна жыла ў другім горадзе. І, паколькі была адзінокай жанчынай, даглядаць яе не было каму. І гэты клопат узяў на сябе добры чалавек. Ён часта стаў наведвацца ў горад, дзе жыла сваячка. І жыццё яго стала падобным на жыццё цягніка: увесь час у руху, увесь час у дарозе.

І яго сэрца, пра якое ён да гэтай пары нават не ўзгадваў, запрасіла перадыху — забалела так, што чалавек злёг лежма. Урачы забаранялі яму ўставаць з бальнічнага ложка, і гэта было проста пакутай.

У той год доўга не надыходзіла зіма. Пару дзён заставалася да Каляд, а снег усё не выпадаў. Цямнела рана, як і заўсёды ўзімку. Але ад таго, што зямля стаяла шэрая, голая, вечары здаваліся асабліва цёмнымі і доўгімі.

Чалавек ляжаў на бальнічным ложку недалёка ад акна і глядзеў на вуліцу.

«Няўжо не выпадзе снег да Новага года? — думаў чалавек. — Як там, цікава, маецца знаёмая мая гара? Холадна, мусіць, стаяць ёй узімку, не прыкрытай снегам?»

Гара гэтая высілася за горадам, і чалавека з ёй звязвала даўняе сяброўства. Штогод па першым снезе чалавек, стаўшы на лыжы, выпраўляўся на сустрэчу з ёй. І пакуль ляжаў снег, кожны тыдзень абавязкова ён праведваў гару. Ідучы на лыжах, усе думы свае перадумае. Сумныя і цяжкія па ветры развее, радасныя і вясёлыя на самую вяршыню ўздыме і — шух уніз на лыжах! А добрыя думы — як крылы за спінай. Не каціцца чалавек, а проста ляціць з гары... Накатаецца, чыстага паветра на поўныя грудзі надыхаецца — і дадому. І столькі сіл у яго пасля сустрэч з гарой, столькі добрага настрою, што пакрысе стаў чалавек гару лічыць сваім сябрам.

Пад'едзе на лыжах — абавязкова прывітаецца. Вяртаецца дамоў — памахае, падзякуе за добрую кампанію.

Канешне, многія людзі, каторыя бачылі гэта, лічылі чалавека дзіваком і кпілі з яго. Але ён не звяртаў на гэта ўвагі. У яго былі ўласныя меркаванні, уласнае разуменне таго, што добра і што дрэнна.

І цяпер, прыкуты да бальнічнага ложка, добры чалавек пашкадаваў гару — свайго даўняга сябра. Такі ўжо ён быў гэты чалавек — самому дрэнна, а ён усё роўна пашкадуе таго, каму цяжка.

І як у адказ на яго маўклівы клопат, ноччу выпаў пульхны белы снег. Ён шмат руху нарабіў усяму гораду — за сумётамі было ні праехаць, ні прайсці. Снегаўборачныя машыны шчыравалі разам з дворнікамі. Былі тэрмінова сфарміраваны брыгады па барацьбе з нечаканым снегападам. Яны перакідвалі снег справа-налева, злева-направа. А снег ішоў і ішоў, марнуючы ўсе іх старанні.

Чалавек жа на бальнічным ложку відавочна павесялеў. Такі запознены першы снег нібы надаў яму сілы. І, агледзеўшы яго, урач у той дзень упершыню дазволіў чалавеку ўстаць і падысці да акна.

Ніколі ў жыцці яшчэ не хадзілася чалавеку так цяжка. Але і такую радасць ад адужанага шляху ён зведаў упершыню. Падышоўшы да акна, ён адчыніў фортку і на поўныя грудзі ўдыхнуў марознага паветра.

— Вось і гара недзе ў футра ўбралася, — задумліва прамовіў ён. — Ох і прыгожая цяпер яна, мусіць! Вось бы мне да яе дабрацца, ды з'ехаць хоць раз — я адразу б паправіўся.

Пасля чалавек узяў скарыначку хлеба і пакрышыў праз фортку на падаконнік, бо падумаў, што цяпер, пад снегам, птушкам цяжка будзе знайсці сабе корму.

Адразу ж на падаконнік прысеў шэры верабейка. Ён па-дзюбаў крошкі і паслухаў, што казаў чалавек.

Прайшло яшчэ некалькі дзён. Чалавек мог адолець толькі шлях ад ложка да акна і ад акна да ложка. І ён настойліва рухаўся па гэтым шляху. І штодня адчыняў фортку, крышыў рэшткі хлеба птушкам і марыў дабрацца да гары.

Штодня дзюбаў крошкі шэры верабейка, штодня ён чуў, пра што марыць чалавек. І аднойчы вырашыў: «Грэба мне злётаць да гары ды наказаць ёй, што яе так успамінае чалавек. Яна старая, мудрая, можа, прыдумае, чым памагчы гэтаму хвораму. Так хацелася б памагчы! Дзякуючы яму, я не пекаюся гэтыя дні, не галадаю. Можа, удасца аддзячыць добраму чалавеку».

І верабейка хутка-хутка замахаў сваімі крылцамі, кіруючы за горад.

Снегапад нарэшце аціх, усталявалася ціхае яснае надвор'е. Сонечныя промні рассыпалі на снезе дьяменты, яны зіхацелі і пераліваліся, ператварыўшы наваколле ў чароўную казку. Гара, узвышаючыся над гэтым хараством, сляпіла вочы сваёй некранутай беллю і ззяла, як само сонца.

У верабейкі ад гэтага зіхацення ажно вочы забалелі. Але ён падляцеў блізенька-блізенька да гары і штосілы чырыкнуў:

— Шаноўная гара! Я прынёс вам прывітанне ад вашага сябра!

— Што, што ты кажаш? — перапытала гара, якой снег залажыў вушы. Яна напружылася, здрыганулася, і адно вуха вызваліла-такі ад снегу. — Ляці бліжэй і паўтары, што сказаў!

— Я кажу, ваш сябра, добры чалавек, трапіў у бяду!

Як ні дзіўна, гара адразу зразумела, пра якога чалавека гаворка. А магчыма, і дзіўнага нічога ў гэтым не было. Лю-дзей, якія прыходзілі пакатацца з яе, было нямала. Але сярод іх быў толькі адзін удзячны госць, які не забываў і прывітацца і на расстанне рукой махнуць.

Доўгімі вечарамі, пакуль не выпадаў снег, гара часта ўспамінала яго. Ад мінулай зімы яна паспела засумаваць па добрым чалавеку, чакала яго ў госці. А зіма не прыносіла снегу. І гара баялася, што як ён не выпадзе, то і чалавек тут не з'явіцца.

Але і снег выпаў, а чалавека ўсё не было. І гара зусім расхвалявалася, адчуваючы нядобрае. Яна стаяла, укрытая цёплым снежавым футрам, і бесперастанку думала пра свайго знікшага сябра. Таму шэраму верабейку і не давялося доўга тлумачыць, пра каго гаворка.

— У якую бяду? — залямантавала гара. — У яго зламаліся лыжы? Яго хату заваліла снегам? Ён забыўся дарогу сюды? Гора, гора мне!..

— У яго моцна баліць сэрца, — ціўкнуў верабейка.

— Сэрца? Дык, можа, гэта не так цяжка, як зламаныя лыжы? — узрадавалася гара.

Верабейка недаўменна глянуў на яе. Такая вялікая, а гаворыць такія глупствы! Але ён быў разумнай птушачкай і сцяміў, што гара не ўяўляе наогул, што такое хвароба. Катацца з яе людзі не прыходзяць, калі хварэюць. Гара бачыць толькі здаровых людзей. Не тое што ён, маленькі шэры верабейка, каторы штодзень сярод людзей таўчэцца і ўсё-ўсё пра іх ведае.

Таму верабейка не стаў кпіць з гары. Ён нават усмешку стрымаў. І правільна зрабіў, бо гара вельмі дрэнна сябе пачувала, калі даводзілася трапляць у няёмкія сітуацыі.

— Шаноўная гара, — стаў церпяліва тлумачыць верабейка, — хворае сэрца — гэта намнога страшней, чым зламаныя лыжы. Лыжы можна купіць новыя або адрамантаваць зламаныя. А сэрца...

— Што, у крамах іх няма? — разгубілася гара. — І ў рамонт не бяруць?

— У крамах няма дакладна. А рамонт называецца лячэннем. Ваш знаёмы якраз цяпер і лечыцца. Ён ляжыць у баль-ніцы, і дактары сочаць за яго здароўем.

Гара вельмі-вельмі засмуцілася ад пачутага. З усяго сказанага вынікала, што яна не скоро пабачыць свайго сябра.

Але хоць і не ведала гара, што такое хворае сэрца, яна паспела адчуць, як гэта сумна — страціць сябра. Таму яна запыталася ў птушачкі:

— Дарагі верабейка, а што ж нам рабіць? Я зусім не разбіраюся ў хваробах і не ўяўляю, як падступіцца да гэтай бяды...

— Доктар вельмі спадзяецца на нейкія дарагія лекі,— сказаў верабейка.— А вось чалавек вельмі хацеў бы дабрацца да вас, шаноўная гара. Ён так і кажа: «Каб мне да яе дабрацца, я быў бы здаровы!» Толькі гэта немагчыма. Яму дазволена рабіць усяго некалькі крокаў — да акна і назад. Але нават іх ён праходзіць з цяжкасцю...

Ах, як расчулілася гара ад пачутага! Яна нават заплакала, і слёзы яе на марозе адразу ператварыліся ў ледзяшы. Пасля слёз гара так замкнулася ў сабе, што даціўкацца-дачырыкацца да яе верабейка больш не змог.

Ён разлаваўся на марнасць сваіх старанняў і паляцеў назад, у горад, да бальнічнага акна, на якім спадзяваўся знайсці хлебных крошак.

А гара стаяла ў здранцвенні некалькі гадзін запар. Яна думала пра тое, як памагчы сябру. У яе галаве пульсавалі сказаныя верабейкам словы пра надзеі чалавека на яе.

Яна думала ўвесь дзень, і ўвесь вечар, і палову ночы. І ў рэшце рэшт вырашыла, што іншага выйсця, як пайсці праведаць чалавека, у яе няма.

Вось гэта было рашэнне дык рашэнне! Дарма злаваў на гару шэры верабейка! Горы — і гэта ўсім вядома — не ходзяць туды-сюды, стаяць там, дзе паставілі іх спрадвеку.

Але выпадак з гэтай гарой быў выключным. Недзе, прыкаваны хваробай да бальнічнага ложка, на яе спадзяваўся хворы таварыш. Сам ён не мог прыйсці да гары. Гэта значыць, трэба было як хочаш дабірацца ў горад.

І гара напружылася, натужылася і — зрушылася з месца. Яна ўзяла дзве вялізныя елкі сабе за падпоркі і паціху па-крочыла.

Хутка яна выйшла на шырокую шашу. Была цёмная ноч, і на дарозе не было машын. Таму гара магла ісці бесперашкодна і на досвітку дайшла да горада.

Ох, як напалохала яна паставага! Хто заўгодна спалохаўся б, убачыўшы жывую гару, якая рухаецца па дарозе... Вось і паставы разгубіўся. Але ўзяў сябе ў рукі, аддаў гары чэсць і строга спытаў:

— Хто вы, адкуль і куды трымаеце шлях?

— Ведаеце,— заклапочана пачухала елкай за вухам гара,—я толькі на два вашыя пытанні магу даць дакладны адказ. Я —гара. Яшчэ некалькі гадзін назад я стаяла вунь там, перад лесам і вы маглі бачыць мяне са свайго паста. Але цяпер я іду сама і не ведаю куды. Мне трэба ў горад. Недзе ў баль-ніцы мой хворы сябра. Ён марыць скаціцца з мяне на лыжах, думае, што ад гэтага паправіцца. Але я не ведаю, дзе бальніца. І гляджу, што ў горадзе цеснавата. Вы не маглі б мне дапамагчы?

Паставы, выслухаўшы гару, разгубіўся яшчэ больш. Ён ніколі не бачыў гор, якія ходзяць ды яшчэ так складна гавораць. Але ён цаніў адданыя сяброў і таму вырашыў паспрабаваць памагчы гары.

— Пачакайце хвілінку, мне трэба параіцца,— сказаў паставы. Пасля гэтага ён пазваніў мэру горада і расказаў усё, як ёсць.

Прыйшла чарга здзівіцца мэру. Ён захачеў сам глянуць на гару, якая навучылася хадзіць дзеля свайго хворага сябра, і ён паабяцаў быць на ўездзе ў горад праз некалькі хвілін.

Гара стаяла і разгублена міргала вачыма, аглядаючы важны картэж машын, якія суправаджалі мэра.

А гаспадар горада па-дзіцячы захоплена пляснуў у ладкі:

— Я перакананы, што такога не было ні ў адным горадзе! Дзякуючы гэтаму факту, мы трапім у гісторыю! Сфатаграфуйце гару, якая рухаецца, і забяспечце ёй суправаджэнне.

І вось дзеля гары ў горадзе перакрылі рух. Паліцэйскія машыны прыстроіліся спераду і ззаду гары і павялі яе па горадзе, мігаючы маячкамі і сігналячы сірэнамі. Так была арганізавана бяспека гараджан, бо сама ж гара была ў горадзе ўпершыню і не ведала, што на чырвонае святло трэба стаяць, на зялёнае — рухацца.

Гару прывялі да бальніцы і сказалі, што яна можа спыніцца перад скверам у двары.

Верабейка, які збіраў з падаконніка крошкі, убачыў гару і ад радасці ўляцеў у бальнічную палату праз адчыненую фортку. Ён падлятаў то да ложка, на якім ляжаў добры чалавек, то да акна, то да ложка, то да акна...

— Ну, што, небарака,— паспачуваў чалавек,— трапіў у няволю, а як выбрацца, не ведаеш. Чакай, зараз дапамагу!

Чалавек паціху ўстаў і пайшоў да акна, каб адчыніць яго насцеж і даць верабейку шырэйшую дарогу. Хадзіў чалавек крыху больш упэўнена, чым напярэдадні, але выгляд меў усё такі ж хваравіты.

Ён падышоў да акна — і застыў ад здзіўлення, бо ўбачыў на пляцоўцы перад бальнічным скверам сваю любімую гару. Яна стаяла і размахвала вялізнымі елкамі, як быццам гэта былі звычайныя лыжныя кійкі.

— Прывітанне, дружа! — закрычала гара.— Я прыйшла цябе палячыць!

Гара крычала так гучна, што да вокнаў падбеглі ўсе хворыя і ўсе дактары.

Быў сярод іх і ўрач, каторы лячыў добрага чалавека. Ён пабег у палату і ўбачыў свайго пацыента, якому ўвачавідкі палепшала, бо ён ужо апранаў цёплыя світэр і чаравікі, каб бегчы на вуліцу.

— Вы рызыкуеце, дарагі мой,— пачаў стрымліваць доктар чалавека.— Вы толькі што ляжалі ледзь жывы, а цяпер гатовы бегчы на гару, якая невядома адкуль і з якімі намерамі з’явілася тут!

— Супакойцеся, доктар,— шчасліва ўсміхнуўся чалавек,—намеры ў гэтай гары самыя добрыя. Вы ж самі сказалі — я хвіліну назад быў ледзь жывы. Адным сваім выглядам мая любімая гара вярнула мне сілы. А ўжо калі я з яе пару разоў з’еду — буду здаровы, як калісьці!

І чалавек падбегам кінуўся на двор. Лыжаў у яго не было. Але гара, чакаючы сябра, здагадалася з яловых лапак змайстраваць санкі. Як толькі чалавек наблізіўся, яна падала яму елку і, як на пад’ёмніку, падняла яго на сваю вяршыню. І гэ-та было правільна — нельга хваравітаму сэрцу даваць вялікія нагрузкі.

Затое ўніз на санках чалавек скаціўся сам.

А потым яшчэ раз.

І яшчэ...

Пасля трэцяга спуску твар чалавека заружавеў, вочы заіскрыліся, усмешка заіграла на вуснах.

— Даўно мне не было так добра! — цешыўся ён.

Доктар, які лячыў чалавека, выбег на двор з танометрам і слухаўкамі і настаяў на тым, што трэба змерыць ціск і паслухаць сэрца.

— Ну, няхай сабе будзе па-вашаму! — згадзіўся чалавек і даў сябе агледзець.

Доктар змерыў ціск, паслухаў сэрца — і не мог даць веры сваім вачам. Пацыента можна было хоць у космас адпраўляць! Доктар склікаў цэлы кансіліум — многа дактароў, сярод якіх былі і прафесары. І ўсе яны недаўменна круцілі галовамі. Адны казалі: «Такога не можа быць!» Другія: «Гэта дзіва!»

Чалавек жа толькі радасна смяўся. А над ім вўся шэры верабейка і весела чырыкаў.

— Дарагі доктар,— сказаў чалавек,— дзякуй вам за вашы турботы і ўвагу. Але я павінен праводзіць назад, за горад, маю дарагую сяброўку — гару. Я недарма так верыў, што яна дапаможа мне. Вы бачыце — я здаровы!

І з гэтым мусіў згадзіцца ўвесь салідны кансіліум. А галоўны ўрач бальніцы параіўся з калегамі і пайшоў да гары на перамову.

— Паважаная спадарыня гара! — сказаў ён.— Вы маеце незвычайную сілу. Тое, што вы зрабілі з нашым пацыентам —рэч неверагодная. Просім вас застацца! Мы будзем прапісваць сваім пацыентам катанне з вас як сродак ад недамаганняў пасля хвароб.

Гара стаяла, залітая пунсовым светам заката. А магчыма, яна паружавела ад задавальнення атрымаць такую прапанову. Але яна была сапраўды мудрай і таму годна адказала:

— Для мяне вялікая пашана вашы словы, спадар доктар. Але вашым пацыентам куды карысней будзе, падлячыўшыся, выбірацца да мяне за горад. Там і паветра чысцейшае, і прастору больш. І вы прыязджайце. Хоць з лыжамі, хоць з санкамі. А яшчэ, ведаеце, добра вялікі мех з цыраты сенам набіць і на ім з гары катацца — мякка, не трасе... Прыязджайце з калегамі і дзяцей прывозьце — месца для ўсіх хопіць. А цяпер — прабачце, мушу выпраўляцца дамоў, у роднае поле. Надумаеце наведання — паставыя на выездзе з горада дарогу да мяне падкажуць.

І, махнуўшы на расстанне яловымі лапкамі, гара развярнула і пайшла. Паліцэйскія машыны ўключылі сірэны і мігалкі, у горадзе зноў перакрылі рух.

Чуткі пра тое, як яна вылечыла свайго даўняга сябра, разляцеліся па гораду імгненна. І гараджане прыветна махалі хусцінкамі ўслед гары, калі яна праходзіла паўз іх дамы.

А яна ўсім усміхалася. І ўсіх запрашала да сябе ў госці.

Добрага чалавека да самага выезду з горада гара везла на плячах. Яна пасадзіла яго ля вуха і слухала расказы пра тое, колькі няшчасцяў давялося яму перажыць апошнім часам.

— Не дзіва, што сэрца тваё не вытрывала,— сказала гара.— Але давай дамовімся так — досыць ужо пра сумнае. Ты ўжо адхварэў за яго. Трэба жыць далей. А каб цяжкія думкі менш у галаву лезлі — як і раней, станавіся на лыжы і прыходзь да мяне! І сваячку сваю хворую прывозь — паставім на ногі!

На выездзе з горада гара ссадзіла чалавека на зямлю. Быў позні вечар, і яму трэба было дамоў. А гары — на сваё старое спрадвечнае месца. Ёй не вельмі хацелася, каб у суседнім лесе і на родным полі пра яе думалі як пра асобу легкадумную. Справіла надабніцу — і дамоў.

Паставыя аддалі чэсць гары, а пасля разам з добрым чалавекам доўга махалі ёй услед, назіраючы, як яна тупае па шашы.

З горада ў поле гара дабралася хутчэй, чым з поля ў горад. І не дзіўна — дамоў дарога заўсёды карацейшая, чым з дому.

Добры чалавек таксама пайшоў да сябе. Не адкладваючы на заўтра, ён змайстраваў кармушку і павесіў яе за акном. Цяпер шэры верабейка разам з іншымі птушкамі мог

сталавацца тут. І як толькі чалавек становіцца на лыжы, верабейка ляціць за ім — праведаць гару, з якой пасябраваў, і чырыкае пра ўсё на свеце.

А гара цяпер жыве весялей, чым калі. Пасля таго як яна вылечыла свайго сябра, гасцей у яе многа пабольшала. Усе ружовашчокія, вясёлыя, спрытныя. Хто на лыжах, хто на санках, хто на мяшках з сенам...

На гэту вясёлую гару, якая дорыць здароўе, і вам дарога не заказаная. Даберацеся да выезду з горада, праедзьце крышку ўперад, пасля направа — і ўбачыце яе, а на гары — вясёлых і здаровых дзяцей і дарослых. Далучайцеся да іх, пакуль за вас не ўзялася бальніца.

І спяшайцеся — снег на дварэ толькі да цёплай вясны ляжаць будзе.

Цудадзейныя лекі

Жылі-былі вельмі хваравітыя брацік і сястрычка — Стах і Міхалінка. Чаго толькі бацькі не рабілі дзеля здароўя сваіх дзетак: і на цёплае мора вазілі, і вітамінамі кармілі, і загартоўвалі — нічога ім не дапамагала. Варта было ветрыку дыхнуць на дзетак — і пачыналі яны кашляць, тэмпературыць... З ног збіліся мама і тата, шукаючы ратунку ад хвароб, але ўсе іх старанні былі марнымі.

А трэба дадаць, што дзеткі былі нядружныя. Не паб'юцца, дык пасварацца. Не пасварацца, дык паб'юцца. Пра такіх кажуць: жывуць як кот з сабакам.

Гэта вельмі засмучала бацькоў, і яны не раз казалі дзецям: «Такія вы кволыя, а сілы свае не беражаце, усе на сваркі пускаеце. Глядзіце, даскачыцеся, забярэ вас да сябе на службу баба Сварабабка».

Звязацца са Сварабабкай — жыццё загубіць. На тухлым балоце жыць, пад пнём начаваць, жаб і вужоў на абед спажываць. А да людзей выходзіць толькі дзеля таго, каб нешта дрэннае абцяпаць.

Але дзеці не слухалі таго, што ім кажуць бацькі, і заўзята крыўдзілі адзін другога.

І вось аднойчы, калі яны ў каторы раз пабіліся нізашто, акно з грукатам расчынілася і ў пакой увалілася брыдка істота з кудлатымі валасамі, адвіслай губой, пранырлівымі злоснымі вачыма і вялізнымі кулакамі. Вопратка на ёй была па-дранай, а за плячыма матлялася торба.

Дзеці зашліся ў куток і спалохана ўзіраліся на страшную госцю. Яна ж па-гаспадарску развалілася ў крэсле.

— Папаліся, забіякі, нявыхаваныя абзывакі! — хрыпата прамовіла яна пасля нядоўгага маўчання і вышчарылася.— Вы такія благія брацік і сястрычка, што сярод мноства неслухаў — самыя мае любімыя ўнукі!

У Стаха і Міхалінкі, якія ніколі за словам у кішэню не лезлі, мову адняло. Здагадаліся яны, што перад імі сама Сварабабка.

А яна дастала з кішэні зашмальцаваны нататнік, пагартала яго і пачала пералічваць:

— На вашым рахунку якраз столькі, колькі патрэбна для службы ў мяне, сіяноў ад боек, больш нормы пралітых слёз і пад завязку скаргаў адзін на другога...

— Мы і не думалі вам служыць,— паспрабаваў запыраць Стах.

— Мы сварыліся жартам! — падтрымала Стаха Міхалінка.

— «Не думалі!» «Жартам!» — перадражніла іх Сварабабка.— Сваё здароўе вы даўно ўжо пускаеце на маё ўтрыманне. Цяпер засталося толькі афіцыйна залічыць вас у сваю світу.

Стах з Міхалінкай заплакалі: шчырасць Сварабабкі падалася ім жахлівай.

Яна ж, не зважаючы на дзіцячыя слёзы, працягвала:

— Будзеце цяпер за мной хадзіць, плёткі разносіць, падманваць, нос не ў свае справы торкаць — адным словам, дапамагаць людзей сварыць.

Пасля Сварабабка зняла з плячэй торбу і паставіла яе на падлогу.

— Засталося адну фармальнасць зладзіць. У гэтай торбе сабраныя ўсе вашы добрыя словы. Нямнога іх, але давялося пабегаць, на іх палюючы.

Пасля яна па-змоўніцку падміргнула дзецям і засыкала:

— Зараз я выпушчу з торбы слоўцы, а вы іх... знішчыце!

Угледзеўшы жах на дзіцячых тварах, запэўніла:

— Гэта зусім проста! Трэба толькі на кожнае добрае слова сказаць адну з мянушак і абзыванак, якімі вы карыстаецеся штодзень.

І Сварабабка стала абяцаць дзецям розныя выгоды:

— Пяройдзеце ў маё вечнае падпарадкаванне — цукеркамі асыплю, дазволю ад світанку да позняй ночы ад тэлевізара не адыходзіцца, а ля камп'ютэра — начаваць!

Сварабабка нездарма не скупілася на абяцанкі. Не мела яна ўлады над добрымі словамі і сама іх знішчыць не магла. А калі хоць адно добрае слоўца ў чалавека за душой ёсць, не зусім ён прапашчы.

Таму хоць і казырылася Сварабабка, але пабойвалася, што Стах з Міхалінкай яе не паслухаюцца. Ці, яшчэ горш, прабачэння адзін у другога папросяць — тады і канец яе панаванню можа стацца!.. Але гэта кабета зубы з'ела на мярзотных учынках. І таму нічым сваіх апасенняў не выдала. Яна тупнула нагой на сплаканых дзецей:

— Досыць румзаць! Толькі падумайце: зусім хутка вы прафесійна зоймецеся тым, за што вас штодня ўшчуваюць бацькі. І яшчэ плату атрымаеце!

І Сварабабка развязала мех.

З яго, распраўляючы белыя крылцы і апраўляючы лёгкія сукенкі, сталі вылятаць істоты, падобныя на малюсенькіх анёлачкаў. Яны весела віталіся і лагодна перамаўляліся паміж сабой.

Сварабабка гідліва скрывілася і крыкнула дзецям:

— Я падганю да вас гэтых лагодненькіх, а вы абзывайце іх, не саромцеся!

І яна замахнула на анёлачкаў бізуном.

Дзеці загаласілі наўзрыд, але гэта ўжо былі не слёзы злосці або крыўды. Слёзы пакаяння цяклі з іх вачэй. Мала было ў іх добрых слоўцаў, але і яны напамнілі дзецям пра светлыя хвіліны сяброўства... Як яны разам кніжкі чыталі. Як падарункі на святы майстравалі. Як дапамагалі маме пірагі пячы...

А добрыя слоўцы, якіх падганяла бізуном Сварабабка, шапталі: «Дзякуй! Зрабі ласку! Пагуляем разам...»

— Хутчэй кажыце што-небудзь благае — ці я ператвару вас у друз! — засыкала на Стаха і Міхалінку Сварабабка.

Але дзеці кінуліся насустрач адзін другому.

— Міхалінка, роднёнькая, даруй! Ніколі больш я цябе не пакрыўджу! — крыкнуў Стах.

— І ты мне даруй, брацік!!!

Варта было дзецям вымавіць чароўныя словы, як Сварабабку нібы вадой размыла. А вакол віліся, радасна смеючыся, добрыя слоўцы. Іх пабольшала, як толькі дзеці папрасілі адзін у другога прабачэння. Анёлачкамі кружылі яны ў паветры і паўтаралі:

— Не сварыцеся! Беражыце адзін другога! Тады нас стане многа-многа і Сварабабка не адважыцца прыйсці да вас!

Добрыя слоўцы, махаючы на расстанне, становіліся нябачнымі. Але іх лагодныя галасы доўга чуліся дзецям.

— Якія яны прыгожыя! — першай сказала Міхалінка.— Я так хачу быць падобнай да іх!

Дзеці радасна засмяліся, узяліся за рукі і разам пабеглі гуляць на двор...

З той пары за вярсту абыходзіць браціка і сястрычку Сварабабка — нечым ёй каля іх пажывіцца, не трацяць яны на яе больш сваіх сіл. Перасталі дзеткі хварэць. Павесялелі іх мама і тата. І калі знаёмыя пытаюцца рэцэпт цудадзейных лекаў, Стах і Міхалінка шчыра адказваюць:

— Ніякіх цудаў! Проста мы навучыліся сябраваць!

Нядбайная гаспадыня

Былі ў аднаго заможнага чалавека два сыны. Як ажаніліся, справіў кожнаму з іх бацька хаты, як звон, надзяліў зямлёй. У гаспадарку даў і коніка, і кароўку, і авечак з курамі — пароўну. Як кажуць, жыві — не хачу.

Вось і зажылі сыны сваімі сем'ямі.

Работы ў селяніна заўсёды многа і ў полі, і ля хаты. Цэлымі днямі мужчыны то аралі, то касілі, то дровы з лесу вазілі...

А дома заставаліся гаспадарыць іх маладыя жонкі.

Ведама ж, калі дом у парадку трымаць, гаспадыньцы і прысесці некалі: і печ напаліць, і ў хаце прыбрацца, і жывёлу накарміць, і дзяцей дагледзець. Усё на адны рукі — толькі паспявай спраўляцца.

У старэйшага брата жонка завіхаецца, пры рабоце песні спявае і Богу дзякуе за тое, што сілы і здароўе дае. Усё ў яе ў пару зроблена, воку няма за што зачапіцца. Гаспадарка ў гэтай сям'і квітнее і множыцца.

А малодшаму брату гультаяватая жонка трапілася. Рабіць нічога не хоча, спіць дапазна. Пасля ўсхопіцца, за тое, за гэта возьмецца — не ідуць на лад справы.

Махне яна на іх рукой: «Ат, усёй работы не пераробіш!» — і пойдзе па сялу. Сама нічога не робіць ды іншым замінае.

А хатнія справы не любяць зняважлівага стаўлення да сябе. І, як ні шчыруе гаспадар, без шчырай працы гаспадыні марнуецца гаспадарка.

Было гэта ў тую пару, калі па хатах разам з людзьмі жылі хатнікі.

У кожным падпечку месціліся іх сем'і. Хатнікі ва ўсім стараліся быць падобнымі да сваіх гаспадароў. Гаспадары праца-вітыя — і хатнікі шчыруюць на сваёй гаспадарцы ў падпечку. Гаспадары гультаяватыя — і хатнікі лайдакі.

Вось паладзілася Хатнічыха з дому малодшага брата хадзіць на сяло да старэйшага. Прыйдзе — і не выправіць за парог. Руплівай Хатніцы спраўляцца трэба, а лайдачка ў хату ўлезе — і з пустога ў парожняе пералівае. І ўсё адну і тую ж песню: як ёй і яе гаспадыні цяжка жывецца за процьмай работы.

Што хочаш, тое і рабі руплівай Хатнічысе — справы колам стаяць, парадкавацца некалі, адно суцяшай сваячку-гультайку. Трывала яна, трывала пасялушніцу, ды, раззлаваўшыся, кажа аднойчы:

— Паслухай, даражэнькая! Калі табе так цяжка жывецца, папрасі Хлеўніка — ён табе жывёлу ўміг у хлеме звядзе. У гаспадыні часу пабольшае — глядзіш, і табе палёгка.

Узрадавалася лайдачка парадзе. Як яна сама не даўмела так зрабіць! Аднак дамаўляцца да Хлеўніка не пайшла — занадта многа гонару прастакаватаму суседу. Хатнікі ж перад кім хочаш — перад хлеўнікамі, ці вадзянікамі, ці палевікамі — пачуваюць сябе шляхтай і абы з кім не знаюцца. А для таго каб і сваю надабніцу справіць, і Хлеўніку не пакланіцца, хітрая лайдачка вырашыла кпіны над ім пастроіць, раззлаваць.

А вось гэтага не робяць нават самыя нядбайныя гаспадыні. Бо Хлеўнік, калі ў згодзе з гаспадарамі жыве, памагае ім за жывёлай хадзіць: корму падкідвае ў кармушкі, чухае спінкі, грывы коням у косы заплятае. Угневіш яго — заездзіць, заганяе жывёлу. Вось і ладзяць з ім гаспадары. На вячэру гаспадыня носіць яму ў хлеў яешню падсілкавацца. Надта любіць такую ўвагу да сябе Хлеўнік.

Ведала гэта хітрая Хатнічыха. Дачакалася, пакуль гаспадыня міску з ежай Хлеўніку паставіла, схавіла — і перакінула ў суседні двор.

Ох, як раззлаваўся Хлеўнік! Яму ўсё адно, хто забаўляецца — сама гаспадыня ці пані з падпечка.

— Ну, прыпомню я вам дурныя жарты! — прыгразіў ён гаспадарам.

У тую ж ноч асядлаў ён любімага гаспадарскага коніка і ганяў да той пары, пакуль той з ног не збіўся. А пасля сабраўся і пайшоў у белы свет як у капейку — прытулку сабе шукаць.

Лайдачцы ж падалося мала сваркі з Хлеўнікам, падалася яна ў поле.

— Што ты сабе думаеш? — закрычала на Палевіка, які даглядаў збажыну.— Гаспадыня і дома ўправіцца не паспявае, а ты тут жыта падняў як сцяну. Калі ёй жаць?

Здзівіўся Палявік.

— У мяне звычайна добрага ўраджаю просяць,— кажа.— А як ён не патрэбен — пайду на суседскае поле, без работы не застануся.

— Ды ўжо ж,— падбухторвае лайдачка,— ідзі. Работы дурняў любіць.

Абразіўся за такія словы працавіты Палявік, патаптаў жыта і сышоў з поля — глядзіце яго самі, калі такія разумныя.

А задаволеная лайдачка Хатнічыха вярнулася дадому. Разлеглася на сваім ложку ў падпечку:

— Во калі ўжо заживём мы з гаспадынькай!

І не вытрывала, пахвалілася сваёй кемлівасцю мужу, Хатніку. Думала, і ён узрадуецца хуткай палёгцы ў хатніх справах, а то век таўчэцца па гаспадарцы, галавы не падымаючы.

Ох, як угнявіўся Хатнік на жончыны расказы! Дарма, што ў адным падпечку з ёй жыў, а быў працавіты, як і гаспадар гэтага дому.

— Неразумная! — кажа.— Ці падумала ты, што да жабрацтва гаспадароў так давесці можна! А пойдуць яны жабраваць — і нам за імі ў свет з торбамі цягнуцца.

І вырашыў Хатнік з гаспадаром пагаварыць.

Вечарам толькі ён у хату — і Хатнік з-пад печы выходзіць. З выгляду — выкапаны гаспадар, толькі росту меншага.

Здагадаўся малодшы брат, хто перад ім, напалохаўся. Бо рэдка бывае, што хатнікі людзям на вочы паказваюцца. Звычайна толькі для таго, каб папярэдзіць пра вялікую бяду.

Але не падаў і выгляду, што разгубіўся. Пасадзіў Хатніка за стол, наліў кубак малака — вядома ж усім, што гэта для хатнікаў найсмачнейшы ласунак.

Выпіў Хатнік малака, вусы абцёр ды стаў гаспадару расказаць, што ў хаце робіцца.

— Так і так,— кажа,— звар’яцелі нашы жонкі. Твая гуль-таіцца ды стогне, што ёй цяжка, а мая ёй дапамагаць узялася, гаспадарку звесці надумала. Да бяды тут недалёка, дык я і вырашыў цябе, гаспадар, папярэдзіць. Можна, паправім яшчэ што.

Сказаў — і знік у падпечку, як вадой яго размыла.

А малодшаму брату так крыўдна стала — хоць плач.

— Не можаш жыць па-людску,— кажа ён жонцы,— ідзі сабе куды хочаш, хоць у цёмны лес.

Напалохалася жонка такіх слоў. І Хатнічысе ў падпечку непамысна зрабілася. Гэта ж, калі што, ёй прыйдзеца за сваёй гаспадыняй у лес цягнуцца. Во ўжо будзе пацехі лесунам і балотным вадзянікам, перад каторымі яна свой шляхетны носік задзірала!

Сабраліся абедзве і, кожная сваімі сцежкамі, у дом старэйшага брата падбегам кінуліся. Слязамі заліваюцца — адна на кухні, другая ў падпечку,— просяць парады, што рабіць, каб гаспадары з хаты не выгналі.

Разумнае параіць — не пустыя скаргі слухаць ці лясы тачыць.

Жонка старэйшага брата і кажа малодшай гаспадыні:

— Ды ўсё проста. Рабі работу з радасцю — яна адразу лягчэйшай стане. А будзе нешта не атрымлівацца — пытайся, падкажу.

— Слухай, слухай, міленькая, гэтыя залатыя словы,— ушчувала ў падпечку і старэйшая Хатнічыха маладзейшую.—А то румзаеш ды румзаеш, няма табе нічога лёгкага.

— Дык ты ж мне сама параіла Хлеўніка прагнаць,— галосіць гаротніца,— дык я яшчэ і з Палевіком пасварылася.

— А калі ад тваіх скаргаў не адбіцца было? — узлавалася старэйшая Хатнічыха.— Ці чула, як кажуць: іншых слухай, а свой розум май! Бяжы мірыся з Хлеўнікам, шукай Палевіка. Знойдзеш спосаб улагодзіць іх — пойдучь на лад справы. Не —гаспадыня з ног саб'ецца, а гаспадаркі не наладзіць. Будзеце вы з ёй разам па цёмным лесе сноўдацца.

Як ніколі раней, хуценька пасялушніцы ў гасцях справіліся. Бегма дадому пабеглі — кожная за сваю справу хапацца.

Гаспадыня за парадкі ў хаце ўзялася, а Хатнічыха пабегла шукаць Хлеўніка і Палевіка. Добра, што крутала. Пераняла іх на падыходзе да бліжняга хутара. Ішлі яны поруч і адзін другому на нядбайную ды няўдзячную гаспадыню скардзіліся.

Добра, што не паспелі на суседскую гаспадарку ўзысці. Суседу, вядома, пашанцавала б: каб так здарылася, гаспадарка яго ўдвая палепшылася б. Але тады яны ўжо нізашто не вярнуліся б на старую сядзібу.

Дагнала іх Хатнічыха, у ногі кінулася.

— Прабачце мяне, панове,— просіць,— вярніцеся, зрабіце ласку!

Ажно вочы на лоб у Хлеўніка ды Палевіка павыпірала. Такая шляхетная асоба так пакорна з імі гаворыць. А толькі ж лаялася ды конікі выкідвала!

Але хоць і крыўдлівыя былі што Палявік, што Хлеўнік, хоць і злавалі на Хатнічыху, ды, як сапраўдныя кавалеры, не маглі не ўважыць яе слёз, хоць і запозненых. І яе ружовага тварыка, і ладных боцікаў.

Глянулі яны адзін на другога.

— Ну, што, брат Хлеўнік, паслухаемся?

— Ды ўжо ж, брат Палявік, нельга дапусціць, каб такая гжэчная пані з-за нас слёзы ліла.

Узрадавалася Хатнічыха, смяецца, дзякуе.

— Але ж адным тваім дзякаваннем не падсілкуешся, даражэнькая,— смяюцца таварышы.— Ёсць у нас умова. Паабяцаеш выканаць — будзем гаспадарцы спрыяць. Не — бывай тады, пойдзем і ўжо ніколі не вернемся.

— Слухаю, панове, кажыце, што трэба!

— Ад мяне заданне не цяжкае,— кажа Хлеўнік.— Каб штовечар яешня была мне прыгатавана і пастаўлена. Як добра паем, я лагаднейшы раблюся і жывёлу гляджу лепш.

— А маё заданне яшчэ прасцейшае,— дадае Палявік.— Хачу, каб, жніво пачынаючы, першы сноп прыбіралі, як маладуху на вяселле. І каб каласкоў у полі па нядбайнасці не пакідалі!

На тым і пагадзіліся. І ўсёй кампаніяй пакіравалі назад, на сядзібу малодшага брата.

Кажуць, з таго часу гаспадарка яго пачала папраўляцца. Хатнічыха знайшла спосаб пераказаць просьбы Палевіка і Хлеўніка маладой гаспадыні. А тая ўжо шчыравала, іх выконва-ючы. І гаспадарку глядзець стала.

Хатнічыха ж у сваім падпечку старалася ад гаспадыні не адстаць. Спярша абедзвюм цяжка было. А як навучыліся толкам рабіць і тое, і другое, і трэцяе — лягчэй справы пайшлі. А пасля і песні пры рабоце спявацца сталі.

Цяпер гаспадарка малодшага брата квітнее не горш, чым гаспадарка старэйшага.

Мужчыны, як і раней, то аруць, то сеюць, то ў лес па дровы едуць.

А дома застаюцца спраўляцца іх увішныя гаспадыні.

Лагодны воўк

Калі кажуць людзі: «Галодны, як воўк»,— мабыць, успамінаюць таго шэрага небараку, што ў цёмнай пушчы жыве. Пад кашлатай елкай стаіць яго пахілая хатка. А над дзвярамі шыльда прыбіта: «ВОЎК». І дабаўлена дробненька «...галодны».

І гэта чыстая праўда. Бо насуперак сваёй звярынай натуре, мае воўк жаласлівае сэрца. Іншыя яго браты на дзічыну палююць, а гэты грыбоў, ягад назбірае, зэлак насушыць — чай заварыць, п'е. Але для ваўка такая ежа не трывалая. Улетку яшчэ туды-сюды — лес корміць. А прыйдзе зіма — хоць ваўком вый. І вые, на месяц гледзячы, доўгімі зімовымі начамі. Перапрашае суседзяў за непакой, тлумачыць, што песні голад глушаць.

Адну зіму, другую трывалі суседзі, а пасля папікаць шэрага пачалі: «Ды што ты за воўк! Раз галодны — павінен быць злосным. А злосны — ідзі ды ўпалой каго. І не цягни свае галодныя скаргі — галовы баляць іх слухаць!»

І такім аблогам на ваўка пайшлі, што няма куды дзецца. Думаў-думаў воўк, патыліцу чухаў:

— І праўда, нікчэмны я, нікуды не варты. Браты мае шэрыя ядуць сыта, кажухі штогод спраўляюць новыя, песні спяваюць вясёлыя. А я...

І неяк бліжэй да вясны адважыўся — пайшоў здабычу шукаць. Галодны, як ніколі,— усе свае прыпасы падабраў. Халодны — бо ў кажусе дзюрка на дзюрцы. А на дварэ сцюдзёна — дарма, што вясна на парозе: мароз цісне, не здаецца.

На досвітку выйшаў воўк на ўзлесак. А там — хатка. Снегавай шапкай прыкрытая, марознымі фіранкамі шыбы завешаныя. Стаіць, дым з коміну пускае — топіцца. Дзверы ў хатцы рыпнулі — выйшла бабка, спраўляцца ў хляўчук пайшла. А на ваўка так смачна патыхнула цяплом ды водарам варанай капусты! Небарака, ледзь не самлеў, за агароджай стаіўшыся. Так яго ў хату пацягнула зайсці! Але ж дзе там паткнешся да людзей... Як ні круці, адна ваўку дарога — схапіць якую худобу, раз наважыўся.

Счакаў, пакуль гаспадыня ў хату вернецца,— і ў хляўчук.

Пашчасціла ваўку двойчы: сабака не брахаў, бо з гаспадаром раненька на кірмаш выправіўся. І ў загоне, адразу ля ўвахода, баранчык стаяў — беленькі, ладненькі, з вачыма, як поўня.

У ваўка ажно слёзы на вочы набеглі.

— А мой ты харошы, мой слаўненькі! Хадзі да мяне хутчэй! — І так ладна закінуў баранчыка на спіну, нібы ўсё жыццё толькі і рабіў, што па хлявах рабаваў.

Дабег да сваёй хаты — як на крылах даляцеў. Давай завіхацца, баранчыку стойла ў куту ладзіць, яселькі. Да стажка на палянцы збегаў, сена прынёс:

— Еш, малеча!

А што сам на баранчыка зубы збіраўся вастрыць — і не помніць.

Баранчык паеў — і давай па хаце тупаць, падбрыкваць. Воўк цымбалы дастаў, ды як ударыць па струнах! Такое пачалося, што воўк і на голад забыўся. Цешыцца з баранчыка,— на душы ружы цвітуць.

А тым часам дзед вярнуўся з кірмашу. У хаце гора — баба бядуе, што баранчыка не ўпільнавала. І дзіўна абаім, што такі адчайны воўк трапіўся, у хлеў залез — па слядах на снезе яго пазналі.

Тут ужо дзед стрэльбу са сцяны зняў, сабаку свіснуў:

— Пайшлі злодзея шукаць!

Па следзе хутка да хаткі дайшлі. Дзед стрэльбу наставіў, да акна крадзеца. А ў хатцы баранчык скача, воўк у ладкі пляскае, баранчыка хваліць: і разумны, і штукар, і артыст.

Дзед ад здзіўлення знямеў, на стрэльбу забыўся, у дзверы пастукаў. Воўк, дзеда ўбачыўшы, ашчэрыўся:

— Высачыў-такі, прывалоцца! А ты бачыш, што тут напісана,— тыцнуў ён лапай у шыльду: «Галодны воўк!» Вось возьму і з’ем цябе зараз!

— Не такі я ўжо і смачны па старасці, суседзе,— смела адказаў дзед, бо таксама быў не лыкам шыты... — Ды і паваяваць мы заўсёды паспеем. Ты мне перш патлумач, зрабі ласку — чаму ты барана ўкраў, а не задраў?

Ад абурэння ў ваўка ажно дыханне перахапіла.

— А ты думаў, калі вы з бабай мяне разбойнікам заяце, я на барана адразу кідацца павінен? Ён жа такі... рахманы,—разлілася лагода па ўсёй воўчай постаці.— А можа, мне сумна! А можа, маркотна! — выгаворваў воўк збянтэжанаму дзеду.— Хто пра гэта падумаў? Ды праходзь ты, не стой у дзвярах, калі надта ведаць хочаш, што ў мяне на душы...

І воўк пасунуў кажух, даўшы дзеду месца на лаве.

Хутка на агні ў воўчай хаце кіпела вада. Аб нечым напружана падумаўшы, воўк палез у шафу і дастаў слоік мёду — да чаю.

— На чорны дзень берагу. Мядзведзь летась пачаставаў — кашляю я,— патлумачыў ён дзеду.— Еш і ты — ліхому не даў бы. А ты слухаеш мяне, не стрэліў адразу. Можа, і нішто сабе чалавек...

Калі б хто мог той парой зазірнуць у воўчую хатку, нямала здзіўіўся б з гэткай кампаніі: воўк з дзедам гарбату п’юць, а да іх баранчык лашчыцца.

А воўк, разамлеўшы ці ад зёлкавага адвару, ці ад дзедавай увагі, спавядаўся далей:

— Во ўжо пра нашага брата благога напрыдумлялі:

«Колькі ваўка ні кармі, ён усё роўна ў лес глядзіць...» Не ты са сваёй бабай прыдумаў часам? Не? Ну, усё адно, мабыць, не раз казалі. А вы спрабавалі хоць раз ваўка накармаць? Пазачыняецца ў сваіх хатах, капустку сёрбаецца... А я тут ад голаду ваўком выю! Заяце нас ліхімі — а скуль той дабрыні на бясконцае нашча брацца? Я ўжо нават вершы ў абарону ваўкоў пісаць пачаў. Слухай: «Дзе ж тут будзе воўк лагодны, калі вечна ён галодны», — прачытаў воўк і зацягнуў тужліва: «Ау!»

— Твая праўда, суседзе,— аж знякавеў дзед ад воўчай шчырасці.— Збірайся, пойдзем да мяне ў госці!

— У госці?

— Бліноў у смятану памакаеш, поліўкі пасёрбаеш...

— А сабаку не нацкуеш? — насцярожыўся воўк і тут жа рассмяўся: — Ат, была не была! Людзей баяцца — у госці не хадзіць.

Займаўся досвітак наступнага дня, калі новыя прыяцелі прыйшлі на дзедаву сядзібу.

Баба, якая ўжо вочы па дзеду паспела выплакаць, лішняга пытацца не стала. З ваўком дык з ваўком. Жывы, здаровы. І баранчыка прывёў.

На стол сабрала, усіх накармала.

— Здымай,— кажа ваўку,— кажух. Зараз залаплю...

Пад вечар сыты, шчаслівы воўк падбегам кіраваў у пушчу. Кажух яго свяціўся новымі латкамі, а вочы — усмешкай.

— А няхай бы ты прыходзіў да нас статак пільнаваць,—сказала на развітанне ваўку баба.— Ад ваўкоў — не ўсе ж яны вершы пішуць...

І што вы думаеце? Воўк згадзіўся. З той пары пільнуе хлёў — будзь здароў! Баба корміць яго і аладкамі, і капустай. Не грэбуе воўк і бульбай з агуркамі...

Калі казаць праўду да канца, то ў лес ён да гэтай пары не толькі глядзіць, але і бегае. На пабыўку, каб не зусім адвыкнуць ад пушчанскага жыцця.

Аднойчы дзед, завітаўшы да ваўка падчас яго вакацый, сказаў:

— Шыльду, дружа, змяніць трэба. Нагараваўся ты, набедаваўся. Але хоць і галодны быў, а лагодным заставаўся заўсёды.

Змайстравалі шыльду разам, прыбілі на дзверы. Суседзі спярша лапамі тыцкалі, бо надта ўжо дзіўна чыталася: «Лагодны воўк». Ды з часам абвыкліся, за смеласць паважаць пачалі, нават за парадамі да ваўка прыходзіць сталі.

— Вы не верыце? А знайдзіце на ўскрайку лесу хатку, дзе жывуць дзед і баба. Можа, і вам пашчасціць убачыць, як там воўк гуляе — авечак сцеражэ. Павітайцеся з ім, пачастуйце лустай хлеба — і ён абавязкова раскажа, як бедаваў, пакуль не знайшоў чалавечага разумення.

Сапраўдны Правіцель

З крамы ў хату прынеслі кілім і кінулі на падлогу ў вітальні.

— Цяпер у нас не дом, а казачнае каралеўства са сваім каралём,— пажартаваў тата і паклікаў зірнуць на сваю пакупку ўсіх, хто быў дома.

На сінім полі кіліма красаваўся кароль у залатой кароне ды гарнастаевай з пурпурным аксамітам манты. Дзеці радасна запляскалі ў ладкі і першымі ўкленчылі, каб лепш разгледзець кілім. Тое ж пасля зрабіў і кожны з дарослых. Ды ніхто не заўважыў няўлоўнай, але важнай змены ў малюнку. Кароль, які напачатку меў важны і крыху надзьмуты выгляд, павесялеў і нават усміхнуўся...

На гэта ў яго былі свае прычыны. Ад першых дзён з'яўлення на свет кароль злаваў на тое, што яго размясцілі на кіліме для падлогі. Мала гэтага прыніжэння, дык яшчэ і па-ставілі сярод пустога сіняга поля і не далі ні аднаго падданага. Але хвіліну назад тата сказаў пра каралеўства, і ў караля павесялела на душы.

Кілім быў прынесены дамоў надвячоркам. Разгледзеўшы яго, людзі ў хуткім часе пайшлі спаць. І першая ноч у каралеўстве прайшла надзвычай спакойна. А раніцай, калі па кілімчыку першы раз у спешцы туды-сюды прабегліся не адной парай ног, кароль вырашыў, што пачалася вайна, і што сілы закрычаў:

— Дзяржава ў небяспецы! Падданыя, бараніце сваё каралеўства!

Ён толькі сабраўся прызначыць галоўнакамандуючым тату, як той сам ступіў на кілім і моцна прыціснуў да падлогі Яго Вялікасць.

Ад абразы караля затрэсла, але ён не ведаў, што рабіць. Людзі не чуюць галасы рэчаў, не пачулі і голаса казачнага караля. Яны бегалі, мітусіліся. Пасля раптам дом апусцеў і заціх.

— Крышку адпачнём! — пачуўся голас.

— Хто тут? — строга спытаў кароль. — І што ўсё гэта значыць?

— Ваша Вялікасць, гэта я, камода. Дазвольце мне, як старажылу, патлумачыць вам сітуацыю. На выхадныя ўсе былі дома, а сёння пачаўся працоўны тыдзень. Дарослыя пабеглі на работу, дзеці — у школу. Цяпер палову дня мы ўсе будзем адпачываць. Вельмі Вам раю падрамаць, бо вернуцца людзі і не будзе ні хвілінкі спакою. У Вас — асабліва.

— У добрым каралеўстве падданыя не турбуюць караля,— абурывіўся кароль.

— Так, Ваша Вялікасць. Але ж кілім ляжыць на самым людным месцы, у вітальні, Вам турбот не пазбегнуць дакладна. Да таго ж, Вы не ведаеце, на што здатныя дзеці, што тут жывуць. Учора яны мусілі трымаць сябе анёлачкамі, бо пасля нядаўняй бойкі мама ўзяла з іх слова добра сябе паводзіць. А што яны вырабляюць, Вы яшчэ пабачыце на свае вочы. Пакуль жа ёсць магчымасць — паспіце!

І камода пазяхнула, ды так моцна, што прыдчыніліся дзверцы.

Каралю не спадабалася непачцівасць камоды, якая надумала даваць Яго Вялікасці парады. Але, як было відаць, толькі кароль і не прыслухаўся да іх. У вітальні спалі ўсе рэчы: ша-фа, люстэрка, дзверы...

— Нейкае соннае каралеўства,— буркнуў кароль. — Няйначай, зачараванае.

Але праз некаторы час дзверы на вуліцу шчоўкнулі ад павароту ключа і расчыніліся.

У хату віхурай уварваліся два хлопчыкі. Яны першымі вярнуліся дадому, і ўсё ў ім адразу ж захадзіла хадуном. Грукнулі кінутыя на падлогу ранцы.

— Прывітанне, кароль! — крыкнулі яны і ў брудным абутку пачалі мясіцца па кіліме. Пасля панесліся па калідоры, на хаду здымаючы з сябе паліто, шапкі, шалікі, пальчаткі і раскідваючы іх па хаце...

Соннага каралеўства як і не было. Нават звыклыя да такіх баталій рэчы спалохана ўздрыгвалі. А што да караля, то ў яго і мову адняло на нейкі час. Што топчуцца — прыйдзеца трываць, тут цяжка не пагадзіцца з камодам. Але бруднай падэшвай па гарнастаевай мантыі?..

— Гэта незаконна,— закрычаў, апомніўшыся, кароль.— Што вы робіце?

— Гэта нашы дзеткі забаўляюцца,— крэкнула шафа, прымаючы на сябе ўдары падушак — брацікі вымушалі іх працаваць самалётамі.

— Ранавата яны сённа нешта з’явіліся,— войкнула камода, у якую ляцелі, паспеўшы затаптаць хату, брудныя чаравікі.

— Зараз будуць слёзы,— падагуліла люстэрка, калі хлопчыкі выкаціліся на калідор і пачалі лупцаваць адзін другога кулакамі.

І яно ведала, што казалі. Столькі разоў прыходзілася адлюстроўваць адну і тую ж сцэну, што люстэрка навучылася прадбачлівасці.

Ці большы крапчэй чым трэба, шкуматнуў меншага, ці меншы дзерануў большага — было не разабраць. Яны ўжо біліся не дурэючы, а па-сапраўднаму. І хто ведае, чым бы скончылася бойка, каб не прыйшла мама.

Яна вельмі засмуцілася, убачыўшы дома вэрхал і слёзы.

— Мне абрыдла, дзеці, казаць вам штодня адно і тое ж. Не ўсчыняйце дурных шалаў, не раскідвайце рэчаў. Вы ж абяцалі жыць дружна. А вытрывалі без боек толькі ўчарашні дзень,— сказала яна.— Давядзеца вам пастаяць у кутках і падумаць пра свае паводзіны.

Дзеці гучна зарумзалі.

— Вось пакута,— зарыпелі ўсе дзверы ў доме.— Ліюць свае слёзы, куткі насамі падпёршы, псуюць шпалеры. Невядома, каму большае пакаранне — дзеткам ці сценам.

— Чаму ж невядома,— адгукнуліся сцены. Яны мелі вушы і ўсё чулі.— Нам дастанецца, гэта факт. Куткі хутка прый-дзеца ратаваць ад сырасці, а нашыя любімыя шпалеры ў кветачкі мяняць...

Ад усяго пачутага ў караля кругам пайшла галава. Ён, як сапраўдны манарх, павінен клапаціцца пра спакой у сваіх уладаннях, а тут ім і не пахне.

Яго Вялікасць толькі пачаў збірацца з думкамі, што рабіць, як нешта замільгацела над галавой і заказытала яго бакі.

— Дазвольце пачысціць Вам футра, Ваша Вялікасць,— па-кланіўся каралю венік.

— Гэта мантыя,— буркнуў кароль, збіты з панталыку такім вольным абыходжаннем са сваёй асобай.— І я не выклікаў пакаёўку.

— Ах, Ваша Вялікасць,— прыгаворваў, шчыруючы, венік.— І я лепей бы падрамаў, але маме трэба прыбрацца за дзеткамі, вось я і чышчу Ваша футра... Прабачце, мантыю. Я нічога не разумею ў высокай модзе. Я жыву на кухні, пад рукамынікам, побач з вядром са смеццем. Не вельмі, ведаеце, далікатная кампанія, але мы ладзім паміж сабой і працуем на карысць дому... Яшчэ тут трэба пачысціць, Ваша Вялікасць,— туды-сюды шастаў венік.— Нашкодзілі чаравікі, а Вам трываць...

Падмёўшы, гаспадыня прыхінула венік у кутку насупраць кілімчыка, і ў караля з’явілася магчымасць даўжэй пагаварыць з венікам.

— Скажыце, шаноўны, у гэтым каралеўстве ўсе такія... неў-раўнаважаныя, як гэтыя хлопчыкі? — пачаў дазнанне кароль.

— Ах, што Вы. Дарослыя людзі як людзі. А вось ад дзяцей тут пакутуюць усе. І рэчы, і бацькі. Праўда, тата рэдка бывае дома. Ён усё ездзіць па нейкіх важных справах. Дзеці

найчасцей дома з мамай. Яна мілая і вельмі бедная жанчына. Ёй некалі прысесці — усё завіхаецца, шчыруе па гаспадарцы. А дзеці не проста памагчы ёй не хочуць, а самі бачылі, што вытвараюць. І так кожны дзень. А мама пасля прыбірае.

— Ну і дарэмна, — заўважыў кароль. — Няхай бы тыя, хто кавардак наводзіць, пасядзелі пару дзён у бярожку — абрыдла б, больш, можа, парадак шанавалі.

— Спрабавала гаспадыня не зважаць на беспарадкі! — ажно ўсклікнуў венік.

— І што?

— А нічога. Параскідалі ўсё, за некалькі дзён па хаце стала не прайсці. Мама трывала, трывала — цяпенне лопнула, парадкавалася сама. Толькі намнога даўжэй, чым звычайна.

— Дык, магчыма, ёй падабаецца прыбірацца, — заўважыў кароль.

— Ваша Вялікасць! Куды больш яна любіць чытаць кнігі. А яшчэ выдатна малое. Толькі ёй некалі гэтым займацца. Яна цэлы дзень на працы, а пасля то есці гатуе, то за сваімі неслухамі парадкі наводзіць... Я чуў аднойчы, як бабуля, прыйшоўшы ў госці, казалася, што мама сваё жыццё загубіць празмернай працай па дому.

— А што мама?

— Яна заплакала і адказала, што інакш не можа, бо шануе свой дом.

— Ну, ведаецца, пра гэта і паспрачацца можна, — сярдзіта сказаў кароль.

— Дом шануе, а такіх распуснікаў трымае. Выгнаць іх з каралеўства!

— Ах, Ваша Вялікасць, не так усё проста. Дзеці!.. Падрас-туць, палепшаюць, дасць Бог...

— Вось так і ёсць з гэтакімі разважаннямі! — загарачыўся кароль.

— Ваша Вялікасць! — азвалася шафа пад адзенне, якая да гэтай пары слухала размову моўчкі. — Хіба можна адразу выносіць такі жорсткі прысуд? Мы гадамі трымаем ад хлопчыкаў — і жывыя. А Вы толькі, прабачце, з'явіліся ў доме — і ўсяму не рады.

— Выгнаць! — сталі пад'ялдыкваць брудныя чаравікі. — А мы куды тады пойдзем?

— І праўда, — згадзіліся шалікі і шапкі. — Толькі пра сябе дбае Ваша Вялікасць.

Кароль тупнуў нагой, але ніхто не звярнуў увагі на каралеўскі гнеў. Кілім толькі падумаў, што гаспадар заўчасна радаваўся расшырэнню каралеўства. Законнымі яго ўладаннямі паранейшаму заставалася яго аксамітна-сіняе поле.

Але кароль быў не з тых, хто здаецца, сустрэўшыся з цяжкасцямі. Ён паважаў сваю карону, а сітуацыя вымагала адстойваць яе гонар.

— Я навяду парадак у гэтым каралеўстве! — прашаптаў ён.

Позна ўвечары, калі ўсе ў доме заснулі, кароль тройчы пляснуў у ладкі і закруціўся-завярцеўся на адным месцы. А калі спыніўся, абуджаныя рэчы войкнулі ад здзіўлення. Кароль з кіліма ўжо не ляжаў на падлозе, а хадзіў па вітальні, папраўляючы карону на галаве.

— Глядзіце, кароль сапраўдны! — зашаптала люстэрка.

— І ён умее чараваць! — выцягнулася ў струнку перад Яго Вялікасцю камода.

Шафа ж назірала за каралём моўчкі. Ён праставаў да яе, і ў беднай ад страху закруцілася галава. Шафа вырашыла, што кароль пакарае яе за непачцівасць, з якой яна гаварыла з ім днём.

Але ён паціху адчыніў дзверцы, дзе на палічцы стаяў абутак, і дастаў адтуль чаравікі брацікаў.

— Ваша Вялікасць, — нясмела завожкала шафа, — што Вы робіце? Рэчы павінны быць там, куды іх паклалі ўвечара!

— Не рыпіце без патрэбы! — угневаўся кароль. — Бо ператвару вас у друз! — пагрозліва дадаў ён, пацвердзіўшы самыя жажлівыя апасенні шафы.

Рашучасць Яго Вялікасці зрабіла цуд: з бездапаможнага караля на кіліме ён імгненна ператварыўся ў магутнага манарха. Рэчы недаўменна глядзелі на караля, які гаспадаром хадзіў па вітальні, але пытацца нешта ўжо не адважваліся.

А кароль зняў карону і гарнастаевую мантыю і паклаў іх на падлогу. Закатаў рукавы... і пачаў выцягваць з чаравікаў шнуркі. Пасля ціхенька пракраўся на кухню, загадаў веніку наскрэбці хоць трохкі пылу і выпакцаў ім абутак.

Чаравікі, звечара начышчаныя да бляску, захныкалі.

— Ваша Вялікасць, гэта несправядліва. Рукам столькі часу спатрэбілася, каб навесці на нас глянец...

— Чымі рукамі? — строга спытаў кароль.

— Маміным, вядома, — румзалі чаравікі.

— Цыц! — прыкрыкнуў на іх кароль. — Маміным! Вы каму служыце? Хлопчыкам? Няхай яны вас і даглядаюць! Бо калі раптам маміных рук не будзе побач, у што вы ператворыцеся? А што чакае змену, якая прыйдзе на ваша месца? Служба неахайным гаспадарам?

Пра будучыню чаравікі ніколі не задумваліся. Але словы караля здаліся ім слушнымі. Таму яны сцішыліся.

Раніцай дом абудзіўся ад абуранага крыку хлопчыкаў.

— Мама, мы ж учора прасілі пачысціць наш абутак! — крычалі яны. — А ты толькі шнуркі дастала з іх!

Мама недаўменна глядзела на чаравікі. Пасля яна моўчкі пакратала свой лоб рукой — ці няма ў яе тэмпературы.

— Гэта ператамленне, — уздыхнула яна, бо добра, як ёй выдавала, памятала, што чысціла абутак.

— Цяпер мы спознімся ў школу! — галасілі сынкі.

Але на крык выйшаў з пакоя тата.

— Які сорам вінаваціць маму за тое, што яна не справіла вашай работы! — строга сказаў ён сынам. — Сёння вечарам я сам праверу, як вы пакінеце абутак.

Хлопчыкі незадаволены саплі, але спрацацца з татам не наважваліся. Мама ў пакаранне магла паставіць дзяцей па кутках, пазбавіць салодкага — гэта было ім крыўдна. А калі не паладзіць з татам, то пазбавіцца і рыбалкі, і катання на машыне... Гэтага хлопчыкі вельмі баяліся. Яны моўчкі даваявалі з чаравікамі і пабеглі ў школу.

Пачаўшыся з гэтай раніцы, дзівосы працягваліся самым неверагодным чынам. Хлопчыкі заўважылі незвычайную акалічнасць. Варта было ступіць у вітальню ў брудных чаравіках, як можна было загрымець носам аб парог. Гэта кароль налаўчыўся ставіць падножкі і не шкадаваў хлопцаў, калі яны збіраліся натаптаць... У змове з каралём цяпер былі ўсе рэчы з вітальні. Шафа і камода сачылі за тым, каб хлопчыкі клалі на месца сваё адзенне. Калі яны самі прыбіралі на месцы рэчы, то знаходзілі іх без цяжкасцей. Калі за імі прыбіралі мама — раніцай было не знайсці нічагуткі.

Асабліва ж стараліся чаравікі. Яны адчувалі, што становяцца цеснымі хлопцам і вось-вось іх зменяць на большыя. Так хацелася, каб у новага абутку не было прычыны папікаць папярэднікаў у неахайнасці. І чаравікі, начышчаныя хлопчыкамі ўласнаручна, абыходзілі гразь. А калі былі наваксаваныя чужымі рукамі — так і падбівалі ногі ні адной лужыны не мінаць.

Хочаш не хочаш, давялося брацікам пакрысе мяняць свае звычкі.

Абціраць бруд з абутку на вуліцы. Вешаць паліто на плечыкі. Класці сушыцца мокрыя сподкі. Шалікі і шапкі складаць на паліцы.

Каб заахвоціць брацікаў, кароль з кіліма падаваў каманды, якія чулі толькі рэчы:

— Шалікі — напра-ва! Шапкі — нале-ва! — І яны акуратненька клаліся на паліцы. А хутка і неабходнасць камандаваць знікла, так добра стала ўсё атрымлівацца ў саміх хлопчыкаў. Да таго ж, яны сталі менш сварыцца і біцца, бо на гэта паменела часу.

Рэчы ў доме з палёгкай уздыхнулі. Падушкі звольніліся з авіяцыі, сцены праветрылі ўсе закуткі і ўжо не баяліся хуткага расстання з любімымі шпалерамі, а люстэрка са здзіўленнем зазначыла, што за апошні час хлопчыкі значна падраслі.

Пабольшала вольнага часу ў веніка, таму ў дадатак да абавязкаў пакаёўкі ён добраахвотна ўзяўся служыць у прэс-службе пры двары Яго Вялікасці. А навіны пра здароўе і настрой караля цікавілі ўвесь дом. Іх і разносіў венік па самых далёкіх куточках дома, калі прыбіраўся.

А што да самога караля, то Яго Вялікасць найбольш радавала, што павесялела мама. У яе пакоі з'явіліся на сталі фарбы і пэндзлі — мама малявала.

Прыйшлі ў пакой хлопчыкі, загледзеліся на маміну работу.

— А можна нам паспрабаваць? — нясмела запыталіся яны.

— Канешне, вы ж у мяне ўжо вялікія, — згадзілася мама і дала кожнаму пэндзлі. Пасля расказала, як змешваць фарбы і наносіць іх на паперу.

— Засталося толькі прыдумаць, што будзем маляваць, — сказала яна.

— Намалюйце караля з кіліма! — зашапталі пэндзлі.

— Так-так, Яго Вялікасць! — згадзіліся фарбы. Яны, як і ўсе ў доме, былі проста закаханыя ў свайго правіцеля.

Хлопчыкі, канешне, не пачулі гэтых слоў. Але рукі іх адгукнуліся на жаданне пэндзляў і фарбаў. Пакрысе на паперы з'явілася аксамітна-сіняе поле, гарнастаевая з пурпурам мантыя і залатая карона...

Вось з гэтай пары дом і праўда ператварыўся ў казачнае каралеўства. Хлопчыкі так захапіліся маляваннем, што забыліся на бойкі і сваркі. Вярнуўшыся дадому са школы, яны хуценька дапамагалі маме па гаспадарцы, каб пасля разам сесці маляваць.

Гатовыя малюнкi вывешвалі на сцены ў вітальні, і хутка ў сям'і з'явілася свая карцінная галерэя. Калі пасля доўгага ад'езду вярнуўся тата, ён не пазнаў дом.

— Прыгожа! — пахваліў ён мастакоў. — Асабліва кароль удаўся — як сапраўдны!

— Яго Вялікасць і ёсць сапраўдны! — загаманілі рэчы.

Кароль вышэй падняў галаву і крапчэй сціснуў пасах у руках. Так ён абяцаў сваім падданым і найдалей быць добрым правіцелем.

Пасля Яго Вялікасць заснуў, упершыню за ўвесь час спакойна. І так крэпка, што не чуў, як па кіліме тупаў тата і бегалі дзеці, як прыйшоў прыбрацца і справіцца пра здароўе венік.

Ён далікатна, каб не разбудзіць караля, пачысціў мантыю, а пасля запытаўся ў кіліма:

— Скажыце, чаму Вы, як самая блізкая да караля асоба, навучыліся ў Яго Вялікасці?

Кілімчык урачыста расправіў усе свае варсінкi:

— Служачы Яго Вялікасці, я кожны дзень пераконваўся ў тым, што сапраўднага караля не прыніжаюць абставіны! Што за гонар кароны трэба змагацца, закасаўшы рукавы! Што адпачываць можна толькі тады, калі ў каралеўстве ўсім добра!

Адказ кіліма вывучылі назубок усе падданыя каралеўства, бо праўдзівей цяжка сказаць пра Сапраўднага Правіцеля.

Таямніца закінутаі хаты

Любіць Змітрок за суніцамі хадзіць. У былым кар'еры, парослым сасоннікам, іх столькі, што зямля чырванню свеціцца. А ласунка, смачнейшага за суніцы з малаком і лустай чорнага хлеба, не прыдумаць! Дачакаўшыся ягаднай пары, штодзень бегае хлопчык на ўлюбёныя палянкі.

Пры дарозе, недалёка ад кар'ера, стаіць закінутая хатка. Змітрок заўсёды падбегам мінае яе. Выдае хлопчыку, нібы хтосьці таямнічы тужліва глядзіць праз заплечыя павуціннем вокны на вуліцу, уздыхае і тупае па зарослым бильнягом двары.

Каму тут быць? Дзеда Міколу, гаспадара хаты, забралі да сябе ў горад дзеці. Перш ён толькі зімаваў у гарадской кватэры, а на лета на сваю сядзібу вяртаўся. Цяпер, кажуць, занядужаў — другі год сумуе без гаспадара хатка.

Змітрок ведае гэта і дакарае сябе за беспадстаўны страх. Ён дае слова калі-небудзь зайсці на пусты панадворак. Проста так, свой страх перамагачы: ён жа мужчына!

А скоро і прычына надараецца. Ідучы па суніцы, забыўся Змітрок дома біклагу з вадой. А дзень спякотны, ад смагі вусны сушыць. Піць хочацца нясцерпна! У двары ж закінутай хаткі — калодзеж. Вада ў ім такая смачная, што спецыяльна па яе прыязджаюць людзі з ваколіцы, набіраюць у слоікі ці бідоны. Дзед Мікола нікому гэтага не забараняў. І цяпер — ён у горадзе, а людзі да калодзежа едуць. Таму вада ў ім і не застоіваецца, празрыстая і чыстая, як і раней.

Змітрок аспярожна адчыняе веснічкі і на дыбачках ідзе да калодзежа. Хатка пільна сочыць за кожным крокам хлопчыка. Але ён не падымае вачэй на яе пустыя вокны, з упартай рашучасцю пасоўваючыся да вады.

— А ты, як я бачу, не баязлівец,— чуе хлопчык у сябе за спінай і абарочваецца на голас.

На лаўцы пад хатай сядзіць дзядок. Спёка, а на ім ватоўка, валёнкі, цёплая шапка. Так летам і дзед Мікола хадзіў. Ведама, стары чалавек — яму і ў гарачы дзень бывае холадна.

— Дзень добры! — Ад неспадзяванкі Змітрок нібы прырос да зямлі.— Прабачце, дзядуля, я не ведаў, што вы дома, таму не спытаў дазволу зайсці... Я толькі вады папіць,— апраўдваецца хлопчык і дадае: — Бабуля казалася, што вы не прыедзеце на лета...

Пільна ўглядаючыся Змітраку ў твар, дзядок усміхаецца і кажа:

— Праўду казалася твая бабуля. Дзед Мікола зусім ужо на гараджаніна пабраўся, і на мяне, і на хату забыўся...

— Кажуць, што ён хварэе,— заступіўся перад незнаёмым за дзеда Міколу Змітрок.

— Хварэе! Не трэба было з абжытага месца з'язджаць, лепей бы пачуваўся! — незадаволена бурчыць дзядок.— Ну, ты ж вады хацеў зачэрпнуць, давай дапамагу!

Дзядок круціць ручку калодзежа, і праз хвіліну ядро, поўнае сонечных зайчыкаў, стаіць перад Змітраком. Вада з калодзежа такая сцюдзёная, ажно зубы пачынае ламіць. Таму хлопчык робіць пару глыткоў і ставіць кубак з вадой на лавачку — счакаць, каб крыху аблецілася.

— Дзядуля,— нясмела пытае хлопчык,— а вы сваяк дзеду Міколу, калі ў яго хатцы жывяце?

Дзядок засмяўся — нібы веснічкі зарыпелі.

— Сваяк! Ды я яму радней роднага брата! Усё жыццё з ім у адной хаце жылі, а цяпер ён у горадзе, а я тут адзін пекаюся!

Гаротна махнуўшы рукой, дзядок зноў сеў на лаўку.

— Хатнік я тутэйшы, вось хто я, хлопча! Чуў пра такое дзіва? Тут раней хатнікаў у кожнай хаце, у кожным падпечку было поўна, як і людзей. А цяпер людзі пакідалі вёскі, з'еха-

лі ўсе. І хатнікі звяліся. Маладзейшыя — у горадзе, разам са сваімі гаспадарамі. А я тут — трэба хату пільнаваць!

Змітрок ад здзіўлення знямеў. Ён, сталічны жыхар, які пра хатнікаў толькі ў кніжках чытаў і лічыў іх прыдумкай, цяпер з сапраўдным хатнікам размаўляе?!

Аправіўшыся ад здзіўлення, хлопчык запытаўся ў дзядка:

— А чым дакажаце, што вы хатнік?

— Доказы яму трэба! — забурчэў дзядок.— Бачыш мяне — і досыць! Такая пашана рэдка каму выпадае. Мы, хатнікі, не любім людзям вочы мазоліць... А другі доказ ты і сам на сабе паспытаў. Баяўся ля хаткі хадзіць? Ведаю, баяўся, не аднеквайся! А, ведаеш, чаму? Бо я на прахожых страх напускаю. Каб не ўздумаў каторы ў хатку залезці, пагаспадарыць. Я па-вінен тут усё дагледзець. Раптам Мікола надумае вярнуцца? А ў гаспадарцы ўсё — як ён і пакінуў. Быльнэг толькі абкасіць вакол хаты, вокны вымыць ды пакоі праветрыць — і жыві...

Дзядок цяжка ўздыхнуў і дадаў:

— Не зважай, што я на гаспадара за доўгую адлучку злую. Сумую я без яго, чакаю. Лёгка, думаеш, сядзець тут і глядзець, як хата марнуецца? Ні слова ні ад каго не пачуеш, ні малачка ніхто не паставіць...

Змітрок ухапіўся за свой слоік з суніцамі.

— Дзядуля, а ў мяне ягады! Часту йцеся, я яшчэ назбіраю!

Хатнік узяў у рукі слоік.

— Духмяныя! Пахнуць той парой, калі Міколавы дзеці маленькімі былі, тут жылі і за суніцамі бегалі.

Дзядок пачаў насыпаць суніцы ў жменю і з асаладай есці.

Змітрок ва ўсе вочы глядзеў на дзядка і слухаў яго. Карцела спытаць нешта важнае, такое, чаго не прачытаеш у казцы. І разам з тым хлопчык баяўся, каб чым не пакрыўдзіць незвычайнага знаёмага — адкуль яму ведаць, як размаўляць з хатнікам, у школе гэтаму не вучаць.

Але дзядок і не чакаў Змітраковых запытанняў. Ласуючыся суніцамі, гаварыў далей:

— Я даўно цябе запрыкмеціў, хлопчык. Малайчына, думаю, не гультай. Штодзень за ягадамі бяжыць. Лес, відаць, любіць... Любіш? — удакладніў ён.

— Люблю! — згадзіўся Змітрок.— Мне сунічныя паляны і сасоннік часта сняцца, пакуль чакаю лета і прыезду да бабулі. У нас у сям'і ўсе лес любяць. Мама — заўзятая ягадніца. Тата — грыбнік.

— І часта ў лесе бываеце?

— Ды не, толькі як у вёску прыезджаем пагасціць.

— Дзівакі вы, людзі! — крэкнуў хатнік.— Сколькі вас ведаю, уцяміць не магу вось што. Любіце лес, а жывяце ад лесу далёка. Хто перашкаджае хоць кожны дзень на яго любавання?

— Мама з татам працуюць у горадзе, а я ў школу хаджу,— паціснуў плячыма Змітрок.

— А чаму ў вёску жыць не едзеце?

— Кажуць, цяпер на вёсцы з работай цяжка...

— Прыдумалі! — засмяўся хатнік.— На вёсцы работы заўсёды поўна. Рабіць яе цяпер няма каму — вось гэта праўда. Пазбягалі ў горад, пакідалі хаты... А што добрага ў тым горадзе? Вось ты мне скажы: як у цябе дзень пачынаецца?

— Прачынаюся...

— Як?

— Калі ад будзільніка, калі мама будзіць. Мьнюся, снедаю — і на трамвай, у школу...

— Ах, Змітрок, Змітрок, а як бы ты жыў, каб цябе на досвітку пеўні будзілі ці птушкі песнямі. З ложка на двор басано ж, а пасля сырадойчыку кубак — і на возера...

— Я летам так і жыву ў бабулі.

— Летам... Як толькі летам, то не тое. Зямля ад тваіх ножак адвыкнуць паспявае. Госць ты для яе, а не гаспадар. А госці да пары мілыя. На зямлі не гасцяваць трэба, а даглядаць яе, сябе аддаваць. Тады толк будзе. А так — жыць на зямлі некаму. Цэлыя вёскі прападаюць. Вось чакаю я Міколу, цешу сябе надзеяй на яго прыезд, а сам жа чуў, што Міколаву хату хочучь дзеці прадаць новым гаспадарам. Ужо і пакупнікі прыязджалі, тупалі па двары, прыцэньваліся. Палохаў я іх, палохаў — не зважаюць на мяне. А скоро і зусім з хаты выжывуць...

Змітрок са шкадаваннем глядзеў, як дзядок-хатнік выцірае слёзы.

— А што, каля новых гаспадароў жыць вам няможна? — асцярожна запытаў хлопчык.

— Прыдумаў! — сярдзіта ўсклікнуў хатнік. — Я ўсё жыццё пры Міколу жыў, дзе на старасці да новых гаспадароў прывыкаць. Ды і каб жа гаспадары былі. А то — дачнікі! Прыедуць, паапальваюцца на сонцы, шашлык і пасмажаць — і ў горад. Сябе пацешаць, а зямля — бядуў у быльнягу, як бедавала. Навучыліся толькі браць ад зямлі!.. Нагледзеўся я на такіх «гаспадароў» па суседскіх адкупленых хатах, не хачу з імі жыць.

— Можа, паехалі з намі ў горад? — нясмела прапанаваў Змітрок. — Я ў мамы і таты папрашу, яны гасцінныя, пусяць вас пажыць...

— Дзякуй за ласку! Быў я ў вашым горадзе, у старэйшага сына-хатніка гасціў. Ён за Міколавым сынам падаўся адразу ж, як той кватэру атрымаў... Жыве з сям'ёй за плітой электрычнай. Не жыццё, а пакута. І цесна, і гаспадароў дома не відаць. Як сыдуць раніцай з дому — толькі пад вечар вяртаюцца. Стомленыя, галодныя, злосныя. Дзе ходзяць, што робяць, куды свае сілы бухаюць? У іх вечарамі здароўя толькі на тое хапае, каб на канапу легчы і ў тэлевізар глядзець. Дзеці падыдуць што запытаць — злуюцца, крычаць. Чаму крычаць? У маёй хаце да гэтай пары радыё гаворыць, не абрублілі. Дык я неяк чуў, як кабета адна тлумачыла. Стрэс, кажа. На аднаго на рабоце накрывалі, ён — на другога. І пайшло — па-ехала. А я так мяркую: не трэба лезці туды, дзе на цябе крычаць. Будзь на сваім месцы, не гойсай па свеце, тады і спакусы ні ў каго не будзе на цябе сварыцца. А вы ж ціскаецеся ў горадзе, адзін на адным, як у мурашніку. Дзе ж там сваё месца знайсці?..

Дзядок узяў з лаўкі кубак з вадой і, пакаштаваўшы, падаў Змітраку:

— Сагрэлася, можна піць не асцерагаючыся...

Счакаў, пакуль хлопчык наталіў смагу, і жаліўся далей:

— А каб ты ведаў, даражэнькі, якія капейкі даюць за гэту хату, за гэту прыгажосць, за гэты бэз, за салаўіныя песні вечарамі... Каб хоць грошы былі вартыя маіх слёз. А то распусяць у сваім горадзе на марожанае за тыдзень. Хаты ў закінутых вёсках не ў цане...

— Дзядуля, дык што ж вы рабіць будзеце? — захвалываўся Змітрок. — У горад вам не хочацца, з новымі гаспадарамі жыць не збіраецеся... А калі размовы пра продаж хаты не пустыя, што тады рабіць?

— Я ўжо надумаў. На балота пайду, да вадзяніка. Іх людзі таксама крыўдзяць, меліярацыяй нішчаць. Але пакуль трываць можна. Здыму кут пад якім карчом, дзе сушэй. Нейк будзе... Можа, дачакаюся той пары, як ты вырастэш, хату тут новую справіш. А можа, гэту адкупіш, да ладу давядзеш. Вось тады і перайду з балота зноў у падпечак. Толькі не забудзься — печ абавязкова стаў добрую. Хата без печы — што ежа без солі. Маладыя такой

выгоды не разумеюць, на электрычнасць спадзяюцца, на цэнтральнае ацяпленне... А ты мяне слухай — з печчу ў хаце незалежным гаспадаром будзеш. Толькі не лялуйся дровамі запасіся — і не трэба баяцца, што газ не дадуць ці ток не пусцяць...

Суніцы ў слоіку закончыліся. Адправіўшы ў рот апошнюю жменю духмяных ягад, дзядок задаволена крэкнуў:

— Дзякуй, Змітрок! Пацешыў старога! Даўно я так смачна не еў. Усё аб калодзежнай вадзе ды сухіх скарынках. А пасля тваіх суніц жыць павесялела. Слухаў ты мяне ўважліва — малайчына, выхаваны. Маладзенькі ты яшчэ, усё жыццё наперадзе. Запомніш маю навуку — не будзеш бедаваць. Я буду чакаць твайго прыезду. Пажывеш — пабачыш: нідзе вы ад вёскі не дзенецеся, будзеце тут некалі ад гарадскіх стрэсаў ратавацца. Цяпер жа — бывай. Пра адно папрашу — маўчы пра нашу сустрэчу. Людзі цяпер хцівыя на розныя дзівосы. Даведаюцца пра мяне — назавуць анамальнай з’явай, пачнуць тут сноўдацца, пазбавяць спакою. Ці хатку пашкодзяць... А мне ні тое, ні другое не патрэбна. Можа, яшчэ і новых гаспадароў тут не будзе, дажыву свой век у родных сценах.

Уздыхнуў дзядок, шапку задам наперад перавярнуў — і знік, як і не было яго. Змітрок яшчэ ад неспадзяванай сустрэчы апомніцца не паспеў, як, на табе, маеш другую нечаканасць. Думай цяпер, прыснілася ўсё ці на самай справе з хатнікам размаўляў?

Падышоў хлопчык да акна, глянуў праз яго ў святліцу — і адхіснуўся. Нібы ў вочы тужлівай таямніцы зазірнуў, падгле-дзеў, як гуляе яна з пакінутымі цацкамі, гартае старонкі адсырэлых кніжак, адпачывае, гаротная, на мяккіх пярынах нікому не патрэбнага ложка...

Не стаў Змітрок больш у акно пазіраць. Узяў пусты слоік, паставіў на ўслончык ля калодзежа кубак. Асцярожна ступа-ючы, дайшоў па сцежцы да веснічак і шчыльна прычыніў іх за сабой. Памахаў рукой хатцы і паабяцаў да яе наведвацца, дзядку суніцы і малачко пакідаць. І падумаць пра таямніцу, давераную яму хатнікам, — важную, пра якую ні ў адной казцы не пачуеш.

Пакінутае дзіця

Як ілгуць маленькім дзецям, калі кажуць, што іх скінулі ў двор, кружачы над хатай, буслы. Або што іх знайшлі ў капусце.

Дзіця — не пустазелле, каб расці сярод качаноў на градках.

І не жабка, каб яго ў дзюбе насіў бусел.

Ведай, мой дарагі, што дзяцей на Зямлю адпраўляе сам Бог. У чароўна прыгожай краіне жывуць яны, пакуль не паклі-ча іх на Зямлю каханне мамы і таты.

Недзе высока-высока над аблокамі раскінулася гэта чароўная краіна. Мы з табой пакуль не можам яе ўбачыць, бо яна шчыльна захінутая ад людскіх вачэй. Ні адна птушка не можа даляцець да яе, ні адзін самы хуткі самалёт. Там бруяцца крыштальна чыстыя рэкі, квітнеюць нябачнай прыгажосці кветкі і растуць магутныя дрэвы. На смарагдавых лугах гуляюць разам ільвы і лані. Рыбы выходзяць пашпацыраваць на бераг, прыкрыўшыся парасонамі ад яркага сонца. І ні адна кошка нават не падумае схопіць на абед каторую, бо тут ніхто нікога не тое што не есць, а нават не крыўдзіць. Ніколі.

А якое там паветра! Дыхнеш — і смачней, чым самых салодкіх ласункаў паясі, такое яно чыстае і жыватворнае.

Вось там, у гэтай краіне, у сонечнай Даліне Шчасця, жывуць маленькія дзеткі, чакаючы сваёй сустрэчы з Зямлёй.

Не думай, што яны толькі тое і робяць, што забаўляюцца, ці, больш таго, лайдачаць. Не! Яны маюць вельмі-вельмі важны клопат.

Кожнага дзіцяці чакае сваё прызначэнне на Зямлі. Як вырастуць, адны з іх стануць музыкантамі, другія — пісьменнікамі ці паэтамі. Нехта будзе хадзіць за жывёлай і вырошчваць хлеб. Нехта вынайдзе разумныя машыны, будзе лячыць лю-дзей — ды ці мала спраў, якія чакаюць дбайных гаспадароў.

І пакуль дзеткі ў Даліне Шчасця, Анёлы апякуюцца над імі, навучаючы розным рамёствам і дабру. А пасля, у прызначаны час, перадаюць на выхаванне мамам і татам.

Так было спрадвеку.

Дзяўчынку, пра каторую мы хочам расказаць, у Шчаслівай Даліне вучылі іграць на жалейцы. Ёй было наканавана сы-граць музыку, якая дапаможа растапіць лёд самых жорсткіх людскіх сэрцаў, і тады на Зямлі запануе мір і паразуменне.

Якой прыгожай была гэта дзяўчынка! Вочы — як найчысцейшыя крыніцы Даліны Шчасця. Валасы — золата самага ласкавага сонца. А сэрца — такое пяшчотнае і добрае, што магла ў ім жыць толькі любоў і спагада.

— Бацькі гэтай дзяўчынкі будуць самымі шчаслівымі людзьмі на Зямлі! — нацешыцца не маглі са сваёй выхаванкі Анёлы.

Нават тут, у чароўнай краіне, дзе толькі чысціня і спакой жывуць у сэрцах, дзяўчынка была адметная сваёй незвычайнасцю.

І калі прыйшоў прызначаны час, Анёл узяў дзіця ў свае рукі і панёс на Зямлю.

Меншым за зернетка становіцца дзіця, пачаўшы свой шлях на Зямлю. Гэта малюсенькае зернетка Анёл аддае тату, а ён перадае яго маме. І ўжо ва ўлонні маці дзіцятка расце, убіраючыся ў плоць, і пачынае выглядаць як усе немаўляткі.

Так, утульненька ўладкаваўшыся ў цяпле і спакоі мамінага цела, пачала расці і дзяўчынка.

Канешне, у яе цяперашняй хатцы было цёмна. Але дзеці, толькі пакінуўшы Даліну Шчасця, маюць іншы, чым мы, дарослыя людзі, зрок. Мы бачым вачыма, а яны — душой. А што ўжо чуюць усё — дык пра гэта і спрачацца не варта.

Дзяўчынцы падабаліся яе мама і тата. Абодва яны былі маладыя, прыгожыя, моцныя. Тата часта браў на рукі маму і люляў яе, як люляюць дзіця, як люлялі іх у Шчаслівай Даліне Анёлы. Мама часта спявала, і дзяўчынка радасна думала, як хораша будзе некалі разам — спяваць і іграць на жалейцы. Яна адразу, як толькі змагла, пастукалася ў сценку свайго дома, і мама сказала тату:

— Слухай, слухай — дзіця кратаецца!

Яшчэ нямала трэба было адбыць у мамінай цёплай хатцы, перш чым з'явіцца на свет. І дзяўчынка дачакацца не магла дня, калі яна пакіне сваю схованку і скажа сваім бацькам: «Прывітанне! Нарэшце мы сустрэліся!»

Канешне, на мове немаўлятак гэта гучыць крыху па-іншаму. «Ку-га» — падасца вам. Але любячае сэрца ўсё зразумее, бо само чакала — дачакацца не магло гэтага імгнення...

Але з набліжэннем спаткання з мамай і татам здарылася нешта такое, чаго дзяўчынка не магла зразумець.

Тата ўсё радзей і радзей быў побач з мамай, а пасля надоўга знік. Калі з'явіўся, гаварыў не пяшчотным і добрым голасам, а чужым і халодным.

«Я больш цябе не кахаю, мы паспяшаліся з дзіцём...»

— А я, як жа я, тата? — разрывалася сэрца дзяўчынкі, але ніхто не пачуў гэты безгалосы крык.

Як балюча было дзіцятку! Але што магло яно зрабіць з чалавекам, які слухаў у дзяцінстве байкі пра бусла. І вось сам, як бусел, кінуў дзіця — і паляцеў у свет...

Нешта здарылася і з нядаўна пяшчотнай, вясёлай мамай. Яна больш не спявала, а толькі плакала і гневалася. І гнеў яе быў на жыццё, што расло ў ёй, на малюсенькую дзяўчынку, якая несла на Зямлю чароўную жалейку, каб некалі сыграць музыку вызвалення ад пакут...

«Усё з-за цябе, — скрозь слёзы паўтарала дзяўчынцы маці, — каб не ты, ён быў бы са мной...»

Якой пакутай адгукалася на кожную маміну слязінку і крыўд-нае слова душа дзіцяці! Чакаючы свайго з'яўлення на свет, дзяўчынка так палюбіла сваіх бацькоў, што не магла падумаць пра іх нічога дрэннага.

«Ад мяне столькі гора, я, відаць, вельмі благая, калі з-за мяне пайшоў ад мамы тата...» — плакала дзіця, захлынаючыся ва ўласных слёзках, але ніхто не чуў гэтага плачу.

А пасля мама зрабіла тое, што робіць далёка не кожная маці, нават калі яе пакідае тата дзіцяці.

Дачакалася з'яўлення на свет дачушкі і, нават не глянуўшы ў яе чыстыя-чыстыя вочы, сказала, адвёўшы ад усіх пагляд:

— Забярыце яе, мне яна не патрэбная...

Гэтай маме ў дзяцінстве лгалі, што дзетак знаходзяць у капусце. І яна, відаць, думала цяпер, што і народжанае ёй дзіця нідзе не дзенецца, вырасце само па сабе, як пустазелле на градах.

— Мамачка родная, прабач мне, я не буду благой, я ніколі цябе больш не пакрыўджу, — крычала ўслед жанчыне, якая знікала з вачэй, дзяўчынка.

Ад дзіцячага адчайнага «Ку-га! Ку-га!! Ку-га!!!» здрыгануліся нават мёртвыя бальнічныя сцены.

Абыякавае ж сэрца зачынiла за сабой дзверы, каб нiколі больш не чуць гэты незразумелы яму крык.

...На Зямлю ляцеў Анёл, каб прывiтаць на ёй дзiця, пры-званае сыграць чароўную музыку. Анёл прыслухоўваўся да крыку кожнага немаўляцi на Зямлi. Голас гэтай дзяўчынкi ён адразу пазнаў бы сярод тысячы iншых, бо некалi ў Далiне Шчасця сам апекаваўся над ёй.

Але дзяўчынкi не было чуваць.

Тады Анёл стаў заглядваць ва ўсе вокны, адкуль струменiў-ся свет ад чыстых душ, нядаўнiх жыхароў Чароўнай Краiны.

...У пустой бальнiчнай палаце, на маленькiм халодным ложкачку ляжала спавiтае дзiця. Яно ляжала цiхенька, не плакала, не звала, нават калi былі мокрыя пялюшкi цi хацелася есцi. За кароткi адрэзак часу на Зямлi дзiця спасцiгла, што галасiць —марна. Трэба цярплiва чакаць, пакуль нехта падыдзе.

У палату ўвайшла медсястра. Прывычным рухам нават не расхiнула пялюшкi, а тузанула iх на сябе — i дзiцятка вылузнулася са сваёй пасцелькi. Медсястра таксама бяздумна як разгарнула, так i памянiла пялюшкi, торкнула ў роцiк дзiцяцi смочак i заспяшалася па справах.

Белы Анёл з зiхоткiмi крыламі i сэрцам, вялiкiм i гарачым, як сонца, счарнеў ад гора, зразумеўшы, што дзiця — пакiнутае...

Калi немаўляткi ўсмiхаюцца, кажуць, што гэта анёлчкi iх дражняць. Гэта праўда, яны з'яўляюцца ў першыя месяцы жыцця дзетак i забаўляюць iх.

Але з гэтым дзiцем няможна было забаўляцца. У дзяўчынкi былі па-даросламу сур'ёзныя, збалелыя ад гора вочы.

Анёл апусцiўся на край бальнiчнага ложкачка.

— Дзiця маё,— прамовiў Анёл да дзяўчынкi,— я магу вярнуць цябе ў Далiну Шчасця. Твая душа такая чыстая i лёгкая, што iмгненна дамчыць да яе...

— Мне балюча, Анёл... — цiхутка ўздыхнула дзяўчынка.

— Бог пакарае тваiх бацькоў за тое, што кiнулі цябе,— не сказаў, а прастагнаў Анёл.

— ...Але яшчэ горш маiм бацькам, бо яны ж не разумеюць, што зрабiлі,— сказала дзiця, сэрца якога знала толькi любоў i спагаду.— Раптам яны адумаюцца i вернуцца за мной. Дазволь мне застацца на Зямлi, Анёл, дазволь пачакаць сваiх маму i тату...

Анёл моўчкi пацалаваў дзiцячы лобiк. Яго вялiкае гарачае сэрца не магло не саступiць мiласэрнасцi дзiцяцi.

Праходзiлі днi за днямi. Дзяўчынка падрасцала i гадавалася ў прытулку разам з такiмi ж гаротнiкамі, як i сама. Ва ўсiх дзяцей у гэтым доме было аднолькавае адзенне, аднолькавыя пасцелькi, посуд, пароўну на ўсiх ласункаў i ежы. I адна на ўсiх мара — каб знайшлiся iх мама i тата.

Дом, дзе месцiўся прытулак, стаяў недалёка ад мора. Вечарамi, перад заходам сонца, золатавалосай дзяўчынцы дазвалялi пасядзець на беразе, паслухаць гоман хваль.

Дзяўчынка брала жалейку, на якой да той пары вывучылася iграць, i старалася перакласцi на музыку таямнiцы, якiя прыносілі з усяго свету хвалi i пакiдалi ля яе ног.

Музыка атрымлiвалася чароўная. Слухаючы яе, супакойвалася мора, засынала трава. Нават птушкi змаўкалі, саступа-ючы жалейцы.

Але дзяўчынка пакутліва шукала гукі, якія накіравана сы-граць ёй, ёй адной,— і не знаходзіла.

І вось аднойчы села дзяўчынка на беразе мора і заплакала. Гарачыя слязінкі-кропелькі ўпалі ў ваду.

— Мора, можа, ты ведаеш, дзе шукаць тую музыку, якая падорыць людзям шчасце? Ёю поўніцца душа, а выказаць не можа,— распачна спытала дзяўчынка.

На марской гладзі з'явіліся беласнежныя лебедзі. Трымаючы ў дзюбах залатыя ланцужкі, яны везлі за сабой сярэбраны човен.

— Вада мая салёная ад слёз, што праліваюць на Зямлі людзі. Але твае слязінкі самыя горкія, дачушка, бо твая музыка не складзецца на Зямлі без бацькоўскай любові!..— сказала мора.— Сядай у сярэбраны човен, дзіцятка, і гэтыя птушкі вернуць цябе ў Даліну Шчасця. Ніколі-ніколі там ты не будзеш плакаць, а жыццё пакарае людзей, якія кінулі і цябе, і музыку...

— Адпусці гэтых гордых птушак без мяне, мора, крышку пачакай! — узмалілася дзяўчынка.— Мае ж мама і тата не ведалі, што пакідаюць не толькі мяне! Я так люблю іх, так чакаю! Вось убачыш, мора, яны адумаюцца, вернуцца, і тады я ўсё змагу!

Цяжка ўздыхнуўшы, далёка-далёка за далягляд аднеслі марскія хвалі белых птушак з сярэбраным чоўнам.

Мора пацалавала ножкі дзяўчынкі цёплым дотыкам хваль — і растварыла свой гнеў у незямной дзіцячай спагадзе.

Праз некалькі дзён у дзверы прытулку пастукаліся мужчына і жанчына. Яны былі вельмі багатыя, а вось дзяцей не мелі. Таму хацелі ўзяць сабе на выхаванне дзяўчынку або хлопчыка.

У прытулку былі не супраць гэтага.

— Зараз дзеці гуляюць у двары,— сказалі наведвальнікам.— Паназірайце за імі і скажыце, да каго з іх ляжыць ваша душа.

Мужчына і жанчына адразу ўгледзелі золатавалосую дзяўчынку. Нават у Даліне Шчасця сярод чыстых і светлых душ яна была адметная сваёй прыгажосцю. Тут жа, на Зямлі, яна іскрылася, як кропелька расы ў сонечных промнях.

Наведвальнікі сказалі пра свой выбар у прытулку.

— За табой прыйшлі твае мама і тата,— жадаючы дзяўчынцы дабра, падманулі дарослыя.

Ад слоў, пра якія марылася ўсё жыццё, у дзяўчынкі абарвалася душа. Прыціснуўшы да сэрца жалейку, стаіўшы дыханне, яна пайшла да жаданых, родных, вымаленых у Бога людзей.

...Цяпер у дзяўчынкі ўсё было сваё: пакой у вялікім доме, мноства прыгожых сукенак і безліч цацак. Пра гэта маглі толькі марыць дзеці з прытулку.

Але чамусьці дзяўчынка тужыла мацней, чым раней.

Яе душа сціскалася, а сэрца плакала, калі яе прыбіралі, як ляльку, і хваліліся знаёмым:

— Вось якая прыгожая ў нас дачушка!

Чуткі пра незвычайную прыгажосць дзяўчынкі разнесліся па свеце, і паглядзець на яе прыязджалі людзі здалёк.

Дзяўчынка была як водблеск сонейка на роснай траве. Але такая туга жыла ў яе вачах, што ніхто не мог глянуць у іх не сумеўшыся.

— Яна прыгожая, але такая сумная! Можа, яе крыўдзяць бацькі? — пачалі шаптацца людзі.

Адкуль ім было ведаць, аб чым тужыць дзіця!.. У яе з'явіліся мама і тата, але гукі, якімі поўнілася душа, адмаўляліся выліцца ў музыку.

Названыя ж бацькі задорвалі дзяўчынку цацкамі, падарожжамі, самымі дарагімі ўборамі. І, не дабіўшыся весялосці сваёй прыёмнай дачушкі, пачалі папікаць яе:

— Няўдзячная! Чаго, скажы, ты не маеш? Мала ў каго ёсць дзесятая доля твайго дабрабыту, а ты ўсё сумуеш. Скажы, што табе трэба?

— Вашай любові,— выдыхнула дзяўчынка, але сваім адказам яшчэ больш угнявіла бацькоў: яны верылі, што сытае жыццё — і ёсць любоў.

— Досыць марнаваць час за іграй на жалейцы! — быў іх прысуд.— Пара заняцца якой-небудзь вартай справай!

І ў дзяўчынкі аднялі жалейку.

Пасля паклікалі цырульніка, каб пастрыг ёй залатыя косы — вырашылі, што ў пансіянаце, куды намерыліся аддаць яе на вучобу назаўтра ж, некаму будзе даглядаць іх.

Дзяўчынка моўчкі выслухала прысуд дарослых. Яна падняла на іх свае чыстыя вочы і глянула ў самае сэрца сваім бацькам.

І сэрцы іх выдалі праўду, сказалі, што прыёмныя бацькі — не сапраўдныя мама і тата. Сапраўдныя бацькі ніколі не па-стрыглі б косы, якімі любаваліся нават Анёлы ў Даліне Шчасця. І не адабралі б у яе жалейку.

У чаканні раніцы дзяўчынка села ля акна і стала бяздумна глядзець у ноч: заўтра для яе пачнецца новае, пазбаўленае сэнсу жыццё. Сэрца яе знямела, а з душы пайшла музыка.

Было так балюча, што боль не адчуваўся: абьякаваець скавала і рухі, і памкненні душы.

З неба падалі зоркі, распускаючыся на рачной гладзі белымі лілеямі — але гэта ўжо не кранала яе сэрца.

Цвыркунны спявалі калыханку Зямлі — але яна не чула іх замілаванага го ману...

Чаканне мамы і таты, прага сустрэчы з імі была марнай...

Туга па бацьках змянілася сумам па далёкай, нябачнай, некалі пакінутай Даліне Шчасця...

Месяц на небе не вытрываў маўклівай дзіцячай распачы. Ён наблізіўся да акна, ля якога сядзела дзяўчынка:

— Сядай мне на ражок, мілае дзіця. Душа твая ўсё такая ж чыстая і лёгкая. Мы імгненна даімчым у Даліну Шчасця!..

На гэты раз дзяўчынка не стала пярэчыць. Яна села на ражок месяца і абвіла яго рукамі.

Месяц паплыў над соннымі гарадамі, якія разам з дазнанай у пытаннях бяспекі паліцыяй і магутнымі ўзброенымі войскамі бераглі начны спакой на Зямлі.

Не ведалі яны, што спакой аддаляецца ад Зямлі разам з маленькай дзяўчынкай, заснуўшай на серпіку месяца.

Так і не адумаліся, не вярнуліся яе мама і тата. Так і не давялося сыграць ёй музыку, якая памірыла б усіх людзей на Зямлі.

...Высока-высока за воблакамі, там, дзе пачынаецца мяжа неба з Далінай Шчасця, дзяўчынку чакаў Анёл. Некалі зіхоткія яго крылы ад гора сталі чорнымі, як ноч. Асцярожна, каб не патрывожыць, ён зняў з ражка месяца дзіця. Пасля дастаў залатыя нажнічкі і састрыг з неба яго зорачку...

Гора Зямлі! Так паранілі сэрцайка дзіцяці людзі, што нават гаючае паветра Даліны не можа вылечыць яго. Не бегае басанож па мяккім мурагу Даліны Шчасця золатавалася дзяўчынка. Спіць яна ў калысцы з сонечных промняў.

Смуткуюць Анёлы. Бо, пакуль спіць дзяўчынка, спіць разам з ёй і чароўная музыка. Не скора цяпер пачуе яе Зямля. А без яе не аціхнуць на планеце войны, не адтаюць чалавечыя сэрцы...

Ёсць толькі адзін спосаб абудзіць дзіця, вярнуць зямлі музыку збавення. Магчыма, мой дарагі, што абуджэнне золатавалася дзяўчынкі залежыць і ад цябе.

Ты ж некалі вырасцеш, станеш дарослым. І ў тваё жыццё і жыццё чалавека, абранага табой, пастукаецца адпраўленае небам на свет Божы дзіця. Любі яго і помні, што шанавець даверанае табе Богам жыццё — найпершы абавязак. Колькі людзей на Зямлі ўспомніць пра гэта — столькі анёлкаў на небе ўсміхнецца.

І калі не застанецца ні аднаго сумнага, тады і прачнецца золатавалася дзяўчынка.

Дадучь ёй у рукі чароўную жалейку. І па месяцовай дарожцы — а можа, на нітачках дажджу ці на крылах ветру — спусціцца яна на планету, дзе жывеш ты, дзе будуць жыць твае дзеткі. Яна будзе іграць, а музыка збавення расквітнее ў кожным сэрцы кветкай дабрыні. І тады Далінай Шчасця стане ўся Зямля. Во калі ўжо можна будзе нагуляцца са звярамі, наплавацца з рыбамі, налётацца з птушкамі! У Даліне ж Шчасця ўсё жывое сябруе і ніколі не крыўдзіць адно аднаго.

Помні пра гэта. І няхай, калі ты вырасцеш, ніколі з-за цябе не льюць слёз дзеткі.

Змест

**Украдзеная казка
Музыка крышталнага саду
Дрэва, якое расказвала казкі
Ганарлівыя ружы
Воблачка
Пых і Пух
Зорачка
Будзільнік
Як гара чалавека ратавала
Цудадзейныя лекі
Нядбайная гаспадыня
Лагодны воўк
Сапраўдны Правіцель
Таямніца закінутай хаты
Пакінутае дзіця**